

Evolució demogràfica de Vila-real des de la guerra del Francès fins al 1900.

Allò que avui interessa els estudiosos de l'anomenada «història local», és molt distint a allò que tradicionalment pensem que deu mostrar la història: la vida i miracles de quatre personatges amb més o menys títols militars o de noblesa.

La història l'ha feta el poble, la gent menuda, i el que ha passat és que, per desgràcia, la gent menuda mai no ha deixat rastre de llur pas per aquest món.

Però, atenció: ¿És veritat aquesta darrera afirmació? ¿És veritat que la gent menuda no ha deixat rastre? Clar que no i en això ens hem detés.

La gent menuda, «le petit peuple», si que n'ha deixat de rastre; com a mínim han naixcut, han estat batejats, s'han casat, han tingut fills i després de morir han estat soterrats. I tots aquests fets algú, el clergue de la parròquia, ho ha anotat acuradament als llibres.

I aquí rau la feina de la demografia històrica: estudiar, analitzar, elaborar i interpretar les dades dels llibres que estadísticament siguen aprofitables.

(De la introducció dels autors)

PREMI D'ASSAIG «CIUTAT DE VILA-REAL 1989»



TEMES VILA-REALENCES
SERIE III NÚMERO 14



PUBLICACIONS DE L'IL·LUSTRÍSSIM
AJUNTAMENT DE VILA-REAL

PASQUAL MEZQUITA i SANTIAGO VILANOVA

VIDA I MORT A VILA-REAL EN EL SEGLE XIX

VIDA I MORT A VILA-REAL EN EL SEGLE XIX



PASQUAL MEZQUITA i SANTIAGO VILANOVA

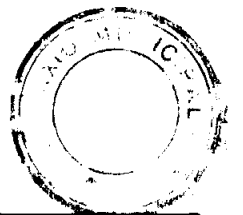
*VIDA I MORT A VILA-REAL EN
EL SEGLE XIX*



TEMES VILA-REALENCES
SERIE III NÚMERO 14



PUBLICACIONS DE L'IL·LUSTRÍSSIM
AJUNTAMENT DE VILA-REAL



SUMARI

0.- A MANERA DE PREFACI	7
I.- INTRODUCCIÓ	11
— El problema de les Alqueries	13
II.- EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ABSOLUTA	18
III.- EL CREIXEMENT NATURAL	22
III.a. Els naixements. Crisi de desnatalitat	23
III.b. Moviment estacional dels naixements	29
III.c. La mortalitat	32
III.c.1 Les causes de la mortalitat	37
III.c.2. Les crisis demogràfiques	39
III.c.3. La mortalitat infantil	56
IV.- LA NUPCIALITAT	63
V.- MOVIMENTS MIGRATORIS: UNA SOCIETAT ESTABLE	71
VI.- EL SEGLE XIX: DE LA CRISI AL CANVI	75
— ÍNDEX DE QUADRES	80
— ANNEX ESTADÍSTIC: TAULES	81
— FONTS DOCUMENTALS	92
— BIBLIOGRAFIA	94

«Em fa l'efecte que molt sovint els investigadors parteixen, de manera conscient o inconscient, d'un raonament que podríem resumir, de manera un tant caricaturesca, de la següent forma: Jo estudie el poble o la comarca Tal; el poble o la comarca Tal són una part del País Valencià; ergo, el que és vàlid per al poble o la comarca Tal és també vàlid per al conjunt del País Valencià. Això no és necessàriament cert.

Hauríem de començar a tractar el nostre objecte d'estudi de forma més profunda; hauríem de començar a considerar el nostre territori com una terra diversa, amb variants locals i comarcals».

MANUEL ARDIT, «SAÓ». Abril 1989.

A MANERA DE PREFACI

Per a un lector que no estigués acostumat a enfrontar-se amb les formes de vida del passat, no avesat a plantejar-se problemes històrics, segurament allò que va passar a la seva ciutat en temps antics siga la forma més fàcil d'iniciar-se en els temes històrics; ens trobaríem així amb l'anomenada «*història local*», és a dir, aquella que té com a marc determinant la localitat, l'aldea, el poble, la ciutat.

I, malgrat la tasca immensa que els erudits de poble (dit siga amb un respecte immens) han fet, el que queda per fer és moltíssim, quasi tot.

Plantejem-nos, per posar un exemple, què deuríem o què voldríem conèixer del Vila-real de fa dos-cents anys (1790). En primer lloc faria falta saber quants homes hi vivien, quants n'eren i com es distribuïen les famílies.

Voldríem també copsar de què vivien i de seguida caldria girar el cap cap a la terra: ¿en mans de qui estava la propietat de la terra? ¿Estava ben repartida? ¿Quin era el pes de la gran propietat?

Si pensem que la majoria eren llauradors, ¿quina mena de llauradors?: jornalers d'allò més pobre que no tenien terra? petits llauradors? rics que llogaven habitualment altres homes per tal que treballassi llurs terres?

Però també caldria conèixer on vivien, com eren les seves cases, quin aixovar tenien -si és que en tenien-. I també voldríem saber si viatjaven, on anaven en tota la seva vida si cap vegada sortien de llur ciutat. I caldria saber com eren els vestits que portaven i amb què els netejaven.

I caldria també saber a quina edat es casaven; i les dones quants fills solien tenir i també si es morien molts criets menuts.

I les enfermetats que solien patir. I ¿qui els guaria? El metge? ¿El barber que els feia una «*sangria*»? ¿El «*boixo*» de l'època que els posava el braç al seu lloc? ¿La curandera que els donava un beuratge?

I també voldríem saber aquells que no tenien feina, els marginals, ¿què feien?. El vell problema del bandolerisme se'ns presenta.

I també quina era llur parla: coneixien el castellà?; sabien escriure i llegir? Anaven a l'escola?.

I, ¿què resaven? ¿Es confessaven? ¿Eren molt religiosos? ¿Quin paper jugava el clergat en aquella societat?.

I les seves festes també ens interessaria conèixer-les: les del carrer, les dels gremis, les festes del poble; per al segle passat ja en sabem alguna cosa.

I també voldríem conèixer quina era la idea que tenien de llur país. ¿Quin país? La comarca, el Regne de València? ¿Espanya tal volta?.

I ¿què dir sobre llur mentalitat política? ¿Què en pensaven del rei? ¿I de pagar impostos què en pensaven? ¿I dels francesos què en pensaven? ¿Fa falta que recordem que en eixe moment a França estan molt ocupats amb la «Revolució»?.

Excuseu-nos per la llarga tira de qüestions que acabem de plantejar, calia però deixar clar que allò que avui interessa els estudiosos de l'anomenada «*història local*», és molt distint a allò que tradicionalment pensem que deu mostrar la història: la vida i miracles de quatre personatges amb més o menys títols militars o de noblesa.

La història l'ha feta el poble, la gent menuda, i el que ha passat és que, per desgràcia, la gent menuda mai no ha deixat rastre de llur pas per aquest món.

Però, atenció: ¿És veritat aquesta darrera afirmació? ¿És veritat que la gent menuda no ha deixat rastre? Clar que no i en això ens hem detés.

La gent menuda, «*le petit peuple*», si que n'ha deixat de rastre; com a mínim han naixcut, han estat batejats, s'han casat, han tingut fills i després de morir han estat soterrats. I tots aquests fets algú, el clergue de la parròquia, ho ha anotat acuradament als llibres.

I aquí rau la feina de la demografia històrica: estudiar, analitzar, elaborar i interpretar les dades dels llibres que estadísticament siguen aprofitables.

La unitat bàsica de comportament demogràfic és la família, segurament la més universal de totes les institucions. Quasi tots els naixements i morts modifiquen una família i en el cas del matrimoni no solament es veuen alterades dues famílies que prèviament existien, sinó que es forma una nova unitat familiar.

I encara més: cal pensar que la propietat, especialment la propietat de la terra, és una propietat familiar, no ho és pas individual; la terra no és del marit o de la dona, és de tots dos, i els fills si no trien altre ofici, treballaran en les terres familiars si aquestes són prou extenses que ho permeten.

I és dintre de la família on es produeixen els naixements (pot ser que ens aparega un nombre determinat de naixements il·legítims, però sempre són una minoria).

En aquestes societats pre-industrials (en sentit molt ample utilitzem aquí el terme pre-industrial), i per al nostre cas -La Plana- sempre abans de mil nou-cents, les natalitats sempre són elevades. Les famílies sempre tenen molts fills; però, atenció, no tants com a primer cop d'ull podríem pensar.

Un exemple: els matrimonis duren molt menys que ara; per regla general no arriben als quinze anys de vida matrimonial conjunta perquè abans dels 40 anys algú dels dos cònjuges ha mort.

Perquè si la natalitat és altíssima, també la mortalitat és altíssima. A totes les edats, però molt especialment entre els infants.

En allò que nosaltres anomenem *mortalitat infantil*, la relació entre xiquets que naixen i nens que moren abans de fer un any, les taxes són altíssimes: podem arribar fins i tot a ultrapassar els 250 per mil; ú de cada quatre nens moren abans de complir l'any; després ho veurem.

Però la mortalitat també és molt elevada en les altres edats; moltes dones moren en donar a llum i sobre tot les enfermetats infeccioses són el pa de cada dia; per si fos poc les epidèmies generalitzades sovintegen.

Al segle XIX són el còlera i el xarampió. Abans havia estat la pesta bubònica i més endavant, ja en el nostre segle, serà la grip, el càncer, el cor. De tota manera d'alguna cosa ens hem de morir.

Així, doncs, les taxes de natalitat, de mortalitat i de nupcialitat constitueixen el llenguatge descriptiu bàsic de la demografia històrica i, paradoxalment, la informació estadística que podem ara obtenir sobre aquests aspectes és molt més gran i més completa que la que podem obtenir sobre els preus o sobre la producció.

Però aquest comportament vital de les famílies que ací hem exposat comença a canviar en algun moment del segle passat: s'inicia així allò que coneixem amb el nom de *transició demogràfica*.

Primer és la mortalitat; la gent comença a tenir una major possibilitat de supervivència; l'edat mitjana de la mort comença a pujar, l'esperança de vida s'allarga. El canvi més espectacular el trobem entre els xiquets que ara es moren menys: al nostre poble si el 1876 morien 219 de cada mil que naixien, trenta anys més tard, el 1906, se'n moren solament 104, menys de la meitat.

Alguna cosa està canviant.

Perquè després de la mortalitat començarà a baixar la natalitat. Ja no calen tants xiquets per família; si en moren menys cal que en naixquen menys. Des de 1890, si fa no fa, la natalitat també baixa; a poc a poc si voleu però de forma imparable.

I tots aquests canvis, canvis d'altra banda que s'encomanen d'unes comarques a d'altres, de nord a sud, imparablement, van lligats a d'altres en el camp econòmic i social. L'economia local es modernitza ràpidament, l'agricultura s'especialitza i treballa ara per al mercat exterior; en algun moment pot ocórrer fins i tot que la dependència respecte del conreu del taronger siga excessiva i això provoca dificultats en moments de crisi (1905, 1914); però aquesta és ja tota una altra qüestió.

Nosaltres volem, modestament, humilment, oferir el nostre esforç a tots aquells avantpassats que ens han precedit i gràcies al treball dels quals podem ara gaudir de moltes de les comoditats actuals. A tots ells els devem allò que ara som i tots ells són els autèntics protagonistes d'aquesta història democràtica que és la història demogràfica.

Gener de 1990
Vila-real

I. INTRODUCCIÓ.

El que ens proposem en aquest treball és l'anàlisi del comportament demogràfic de la població de Vila-real en el segle passat, concretament en el període que va de 1810 a 1910. Si fins fa ben poc, per a l'època anterior a la Guerra del Francés, no comptàvem amb cap treball de conjunt, per al període que ara analitzarem ja han estat publicats com a mínim tres treballs de diversos investigadors locals que fan referència d'una banda a l'anàlisi de la dècada 1850/59 (P. Mezquita, 1987), i els altres dos, a la crisi del còlera del 1885 (Bernat, J. F., 1986; Obiol, E. 1984). A banda existeix un treball de curs sense publicar de diversos investigadors que abasta el període 1850-90, i, malgrat l'enorme esforç personal que aquest treball suposa, les insuficiències metodològiques li'n restaven gran part de la validesa (Bernat, Esteve, Mezquita, Mor).

Per això ens atrevim ara a intentar una visió de conjunt del que fou demogràficament el segle dinou per a Vila-real.

De fet les fonts permeten una aproximació molt acurada a diverses qüestions que sols de manera molt parcial havien estat plantejades. Així, en primer lloc, caldria estudiar quin fou el creixement numèric dels habitants. Aquí es planteja immediatament un problema greu: esbrinar quin fou el creixement del nucli de les Alqueries (després hi tornarem). També es fa necessari estudiar el comportament dels dos indicadors bàsics del creixement natural: la natalitat i la mortalitat.

Pel que respecta a la natalitat, les fonts (els llibres de batejos de l'Església Parroquial) abasten tot el segle. Els buits fan referència únicament als naixements esdevinguts a la partida de l'altra banda del riu Sec, allò que els padrons coneixen per «Alquerías del Rio Seco» o barris de Lloreta, Bellaguarda, «Horno» i «Pino».

Pel que respecta a la mortalitat, les sèries són també força completes; de fet s'inicien el 1816-17, data des de la qual figuren en un «Índice de matrimonios y defunciones 1815-1886» de l'Arxiu Parroquial. Ara bé, no és fins al 1833 que tenim el primer llibre de defuncions parroquial (veure FONTS). L'existència de tot aquest material ens ha permès l'anàlisi acurada de les distintes crisis epidèmiques que se succeïren al nostre poble durant el segle passat i així hom ha pogut apreciar la duresa terrible del còlera del 1834 o les diferents crisis de xarampió. El segle XIX, per contrast amb el XVIII i amb el XX seria en aquest sentit molt dolent; tanmateix caldrà plantejar-se fins a quin punt

aquestes sotragades demogràfiques pogueren aturar la tendència demogràfica secular.

També ens proposen analitzar dues variables demogràfiques fonamentals: la nupcialitat i els moviments migratoris.

La nupcialitat és, sens dubte, el fenomen demogràfic més directament lligat a l'economia i en aquest aspecte un dels més representatius per als investigadors. Les sèries abasten des de 1841; abans és impossible reconstruir-les.

Pel que respecta als moviments migratoris, la qüestió fonamental és preguntar-se fins a quin punt la societat vila-realenca era una societat oberta, amb relacions fortes amb les terres dels voltants, o si es tractava més bé d'una societat tancada; i també veure si hi hagué un moviment migratori negatiu o positiu a llarg termini.

Però la qüestió bàsica que, d'alguna manera, planarà sobre tota la nostra anàlisi serà plantejar **en quin moment** s'inicia al nostre poble la modernització demogràfica, és a dir, **en quin moment s'inicia l'anomenada transició demogràfica**.

Segons Díaz Nicolás (1971, pàg. 89) «*con el nombre de transición demográfica se denomina generalmente al proyecto mediante el cual una población pasa, desde una situación de altas tasas de mortalidad y de natalidad, a otra situación caracterizada por bajas tasas de mortalidad y natalidad*». Ara bé, aquest procés de modernització en el comportament demogràfic de la població és força complex i afecta també altres aspectes com la redistribució geogràfica de la població sobre el territori, els canvis pel que respecta a la distribució de la població activa i també els canvis en la relació població urbana/població rural. Les relacions entre economia i demografia són sempre molt complexes i tractarem, en una petita mesura, d'apuntar algunes hipòtesis.

A nivell local veurem com serà després de 1875-80 que ja podem començar a parlar de l'inici d'alguns canvis, especialment pel que fa referència a la mortalitat, que mostren aquesta modernització.

Per finalitzar aquesta introducció, cal recordar les paraules d'Ardit amb què començàvem aquest treball: cal considerar el nostre territori com una terra diversa i, demogràficament parlant, és el nivell comarcal el més adient per a emmarcar un procés de canvi. Així, doncs, sempre que puguem compararem el nostre poble amb altres dels quals tinguem estudis fets (Vinaròs i Almassora, especialment). Som conscients que resten molts aspectes per tractar. Si aquest treball encoratja altres investigadors a aprofundir en aquest camp, o en altres que s'hi relacionen, ens considerarem satisfets.

El problema de les Alqueries.

Una investigació com aquesta que ens hem plantejat ha de tenir en compte, en primer lloc, el problema de les fonts. Hem treballat bàsicament sobre moviment natural de població utilitzant les dades del registre parroquial de l'Església Arxiprestal de Vila-real: però immediatament hem d'assenyalar que la població dispersa de les Alqueries comptava amb una ajuda de parròquia que administrava sagraments —batejos, enterraments i matrimonis— des d'algun moment del segle XIX.

En acudir als llibres de registre parroquials de l'església de les Alqueries, hem trobat que el buit documental era molt gran. En efecte allí (i per causa, probablement, dels esdeveniments de la guerra del 36) sols es conserven per al període analitzat en el nostre treball ells llibres següents:

— Llibre núm. 5 de batejos, que abasta de 1893 a 1909.

— Llibre núm. 3 de matrimonis, que abasta de 1913 a 1936.

No hem trobat cap llibre de defuncions.

Aquest problema impedia, per tant, treballar amb les dades de la població absoluta de **tot Vila-real**; lògicament a l'hora d'establir les taxes brutes calia restar els habitants calculats per al nucli de població dispersa que els padrons d'habitants anomenen «Alquerías del Río Seco» o també «Alquerías del Niño Perdido», i que inclou els barris de Lloreta, Bellaguarda, «Horno» i «Pino» («Padron de Habitantes de 1892». A.M.V.).

D'altra banda sabem per Traver (1909, 451 ss.) que després de la desamortització l'esglesieta que pertanyia als frares agustins de Caudiel passà a propietat d'un tal Don Mariano Lorente.

Hem pogut comprovar (Llibre de visites parroquials. A.PV., sense paginar) que el 21 d'abril de 1852 un representant d'aquest Lorente explica al bisbat de Tortosa que, per causa de l'augment de població del nucli de «*las Alquerías*», «*se ha tenido la necesidad urgente de edificar a su lado, (de l'esglesieta anterior) otro Ermitorio nuevo capaz de admitir a cuantas personas concurran*». I en el mateix escrit fa la súplica que li concedeisquen el permís per a beneir l'esmentat ermitori.

En el mateix mes d'abril de 1852 el bisbat de Tortosa, dóna permís «*para la celebración del Santo Sacrificio de la Misa*» (Llibre de visites A.PV., sense paginar) a l'esmentat ermitori. Pensem que és més que probable que des d'aquest moment se celebraren aquí els batejos, els enterraments i els matrimonis de la població dispersa d'aquella zona.

Una volta establert el moment a partir del qual funcionà l'ajuda de Parròquia calia establir la població absoluta d'aquests nuclis dispersos des de mitjans del segle passat. El resultat és el següent:

Anys	Població total Vila-real	Població Alqueries	Població Vila-real (sense Alqueries)
1857	10.208	980 (1)	9.228
1861	—	994 (1)	9.855
1877	12.887	1.500 (2)	11.387
1887	13.750	1.835 (1)	11.950
1890	14.407	1.800 (2)	12.607
1900	16.068	2.000 (3)	14.068
1910	17.554	2.200 (2)	15.354

FONTS: 1. Padrons municipals d'habitants respectius. A.M.V. — 2. Estimació pròpia.
3. Padró municipal d'habitants. A.M.V. Val dir que aquest padró en dona 1896, però hi ha una certa ocultació, tant pel que respecta al conjunt de la Vila, com pel que respecta al nucli d'Alqueries.

Si bé les xifres de població absoluta així calculades no deuen tenir una exactitud del cent per cent, sí que podem creure que s'hi apropen molt, i, de fet, ens podem atrevir a obtenir les taxes brutes sobre la població així calculada, perquè els errors seran sempre de dècimes o centèssimes. De fet, en les estadístiques de les darreries del segle passat, aquestes variacions existeixen no sols aquí, sinó a tot l'Estat.

També volem assenyalar que les dades de batejos que conservem de les Alqueries confirmen que treballem amb molt poc de marge d'error.

Batejos del nucli d'Alqueries 1893-1908

1893	82	1901	70
1894	90	1902	83
1895	101	1903	69
1896	78	1904	67
1897	91	1905	73
1898	89	1906	66
1899	75	1907	69
1900	78	1908	82

FONTS: Llibre núm. 5 de batejos. Parròquia d'Alqueries. Mitjana de conjunt: 78'9 batejos.
Taxa bruta de natalitat: 39'4 per mil.

En tot cas, val a dir que aquest era l'entrebanc més greu que calia solucionar per treballar amb una certa seguretat en el càlcul de les taxes brutes respectives. Creiem que la solució ha estat l'adient.

En aquest sentit volem deixar clar que en el treball sempre que parlarem de taxes relatives ho farem amb referència als habitants de Vila-real sense Alqueries, excepte en el primer capítol (Evolució de la població absoluta) en el qual treballen sobre la població conjunta del municipi de Vila-real.



Mando. Señores.

El que suscribe vino a esta villa, y en representación de su p[re]sidente. Dr. Don Mariano Soriano, a la Real Audiencia de Madrid, a V. S. Mando con el respeto debido exponer: Que en el término de Villanueva y propiedad del municipio de Soriano, existe un hermitorio denominado de la Virgen del Cristo, predio que fue de los frailes Agustinos de Caudiel, pero como en local no fue suficiente para poder colocar a los varios habitantes de las aldeas y caseríos de campo contiguos para el efecto de atender a los actos religiosos, se ha tenido la necesidad urgente de edificar a un lado, otro hermitorio nuevo. Capaz de admitir a cuantas personas concurren: y para poder ver realizable tan santo y sagrado objeto, el siguiente.

Suplico a V. S. Mando que disponga y le conceda el competente permiso, que autorice poderse bendecir el mencionado hermitorio, y celebrar el santo sacrificio de la misa, para que los fieles queden a Dios el culto debido, y se empleen como corresponde en obras santas y caritativas. Dada en 21 de Abril de 1882.

D. S. M. de V. S. Mando. Humilde servidor.

A Abril de 1882.

En mérito de lo que se nos expone en la presente solicitud, comisionamos en debida forma al Sr. Vicario. Mayor de Villanueva para que pueda visitar el Hermitorio o Capilla nueva de que se trata, y hallándola adecuada, y provista de altar, libros, ornamentos y demás necesarios para la celebración del Santo Sacrificio de la Misa, le concedemos igualmente nuestra licencia para que pase a bendecirla con el fin y efecto expresado, guardando las reglas del ritual y sin perjuicio de los dichos. Procuales.

En testigo y firma D. V. el Obispo su Señoría de que

certifico el Obispo de Tarragona.



En mérito de lo que se nos expone en la presente solicitud, comisionamos en debida forma al Sr. Vicario. Mayor de Villanueva para que pueda visitar el Hermitorio o Capilla nueva de que se trata, y hallándola adecuada, y provista de altar, libros, ornamentos y demás necesarios para la celebración del Santo Sacrificio de la Misa, le concedemos igualmente nuestra licencia para que pase a bendecirla con el fin y efecto expresado, guardando las reglas del ritual y sin perjuicio de los dichos. Procuales.

En mérito de lo que se nos expone en la presente solicitud, comisionamos en debida forma al Sr. Vicario. Mayor de Villanueva para que pueda visitar el Hermitorio o Capilla nueva de que se trata, y hallándola adecuada, y provista de altar, libros, ornamentos y demás necesarios para la celebración del Santo Sacrificio de la Misa, le concedemos igualmente nuestra licencia para que pase a bendecirla con el fin y efecto expresado, guardando las reglas del ritual y sin perjuicio de los dichos. Procuales.

II. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ABSOLUTA.

El primer cens que hom elaborà a l'Estat espanyol fou el de 1857. Abans d'aquesta data, aquell que els demògrafs han considerat sempre com a més fiable ha estat el de Floridablanca de 1787; entre tots dos, la primera meitat del segle XIX és, encara avui, una època molt desconeguda pel que fa referència a les dades de població absoluta.

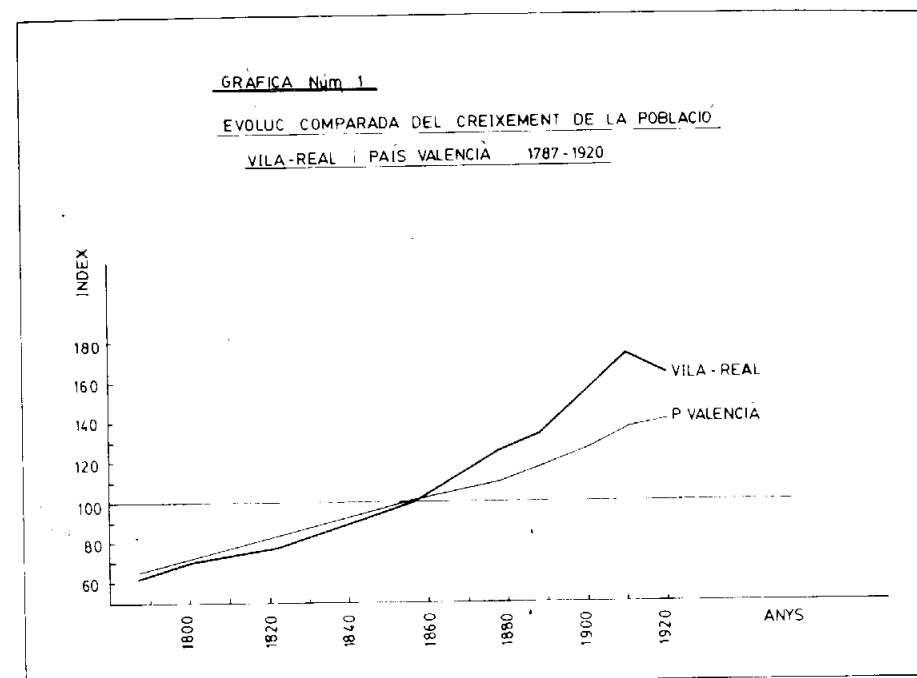
Amb tot i amb això, caldrà que intentem una primera aproximació a la qüestió de l'evolució del nombre d'habitants de Vila-real i ho farem comparant el creixement del poble amb el creixement global del País Valencià (quadro núm. 1).

QUADRO núm. 1
POBLACIÓ COMPARADA DE VILA-REAL I DEL PAÍS VALENCIÀ.
1787-1920

ANYS	HABITANTS		ÍNDEX	
	Vila-real	P. Valencià	Vila-real	P. Valencià
1787 (1)	6.287	812.000	61'5	65'1
1800 (2)	7.200		70'5	
1822 (3)	7.903		77'4	
1833 (4)		957.000		76'8
1857 (5)	10.208	1.246.000	100	100
1877 (5)	12.887	1.371.000	126'2	110
1887 (5)	13.750	1.458.000	134'6	117
1900 (5)	16.068	1.587.000	157'5	127'3
1910 (5)	17.554	1.704.000	171'9	136'7
1920 (5)	16.770	1.745.000	164'2	140

FONT:

1. Cens de Floridablanca. Castelló Traver.
2. Apreciació pròpia a partir de les dades de batejos.
3. Miñano.
4. «División Territorial y población de la Península e islas adyacentes, aprobadas por S. M. en Real Decreto de 30 de Noviembre de 1833». ROMERO DE SOLIS: «La población española...» pàg. 173.
5. Censos oficiales de Población. I.N.E. Anys respectius.
L'evolució dels índex la podem apreciar a la GRÀFICA núm. 1.



Analitzant la gràfica arribem a la conclusió que a la primera meitat del segle XIX les dificultats que trobem a Vila-real per a encetar un creixement poblacional important foren greus i el mateix passà a nivell de País, de manera que el paral·lelisme de les dues evolucions és certament notable. Més endavant confirmarem com els naixements i les defuncions d'aquesta primera meitat del segle ens porten a la mateixa conclusió, perquè abans de 1857 (data del primer cens de l'Estat) ens trobem amb les següents crisis demogràfiques:

- 1812: única data de desnatalitat de tot el segle, lligada a la crisi de la Guerra del francès.
- 1829: dificultats alimentàries, crisi de sobremortalitat.
- 1834-35: dos anys seguits de sobremortalitat ocasionats pel còlera «morbo».
- 1848: epidèmia de xarampió.
- 1854: segona onada important de còlera.

Val a dir que en tots els anys esmentats el creixement natural fou negatiu.

Pel contrari, a la segona meitat del segle les coses semblen canviar perquè entre 1860 i 1910 els índexs de creixement del nostre poble es desapareixen i s'allunyen dels índexs valencians. Certament en aquests anys les crisis també existiren (1865 i 1885 van marcats pel còlera i 1900 per una epidèmia de grip); però en la nostra opinió allò que diferencia el comportament poblacional de Vila-real del creixement de la resta del País són dos fets molt significatius:

- La inexistència d'un moviment emigratori de consideració, mentre a nivell de país aquest moviment sí que existí.
- La major claredat de la transició demogràfica que, al nostre poble sembla començar cap a la dècada dels setanta (si més no pel que respecta a la mortalitat).

La comparació entre distintes zones dels Països Catalans dels índexs de natalitat, mortalitat i creixement vegetatiu pot oferir un poc més de llum sobre el que volem dir (QUADRO núm. 2):

QUADRO núm. 2
TAXES BRUTES DE NATALITAT, MORTALITAT I CREIXEMENT VEGETATIU
ANYS 1878-1900

LLoc	Natalitat ‰	Mortalitat ‰	Creix. Veg. ‰
Prov. Barcelona	31'3	29'2	0'21
Prov. Tarragona	31'6	26'2	0'54
Prov. València	36'8	30'5	0'63
Prov. Castelló	38'7	30'8	0'79
Prov. Alacant	36'3	29'4	0'69
Illes Balears	29'9	20'8	0'91
Almassora	35'9	29'6	0'63
Vila-real	38'8	26'6	1'22

Fonts: Almassora: C. Gimeno i J. M. Pérez (1986).

Vila-real (sense Alqueries). Elaboració pròpia.

Reste de llocs: Pérez Moreda, V.: «La evolución demográfica española en el siglo XIX (1797-1930)». 1985.

El fet que sobta més en aquesta comparació és justament el fortíssim ritme de creixement natural que tingué Vila-real a les acaballes del segle pas-

sat. Aquesta taxa de creixement era conseqüència del manteniment d'una fortíssima natalitat (vora un 39 per mil) mentre la mortalitat es trobava en la banda baixa dels exemples analitzats.

Aquest procés poblacional havia de donar lloc necessàriament a un procés emigratori i, en efecte, així ocorregué; però sols d'una forma molt moderada, com després veurem, perquè l'economia local va poder en aquests anys suportar el fortíssim ritme de creixement de la població. Així, i referit-nos ara al nucli del poble sense les Alqueries, es pogué passar dels 11.400 habitants del 1877 a més de 14.000 en el cens de 1900.

Sembla clar que la transformació agrícola del terme local que havia iniciat la conversió de terres de vinya o de garrofera en terres dedicades ara al tarongerar explica en gran part el fet que la ma d'obra local no tingués que anarse'n en aquest darrers anys del segle XIX.

El que diem no significa en absolut que la modernitat demogràfica s'hagués assolit. Les crisis de sobremortalitat continuaven i continuarien encara en ple segle XX. El mateix any 1900 la mortalitat tornà a superar la natalitat i el mateix va ocórrer l'any 18 del nostre segle amb l'epidèmia de grip anomenada «la cucaratxa», sense comptar amb la greu crisi del còlera de l'any 1885, sens dubte el més dur de tot el segle pel que fa als indicadors demogràfics.

Aquestes línies no són altra cosa més que una primera aproximació a l'anàlisi que volem fer en les pàgines següents.

III. EL CREIXEMENT NATURAL.

En qualsevol població el creixement dels efectius humans sols el podem explicar per dos motius: el superàvit dels naixements sobre les defuncions i el saldo migratori positiu.

En els comportaments demogràfics preindustrials, entenent preindustrial en un sentit molt ample, el creixement natural a llarg termini sempre l'hem considerat molt minso: els efectius humans d'un poble o d'un país devien créixer poquet o devien romandre estancats. I les causes per explicar aquest comportament es trobaven en la importància que tenien tres factors negatius: la guerra, la fam i les epidèmies (1).

Així enteníem que no era possible ultrapassar uns creixements del 0'3% anual acumulatiu i si en trobavem de més forts era per culpa d'algun procés immigratori important.

Avui les coses comencem a veure-les d'una altra manera. De fet l'anàlisi del creixement de la població valenciana al segle XVIII ens fa conèixer (2) que són possibles comportaments vitals distints i creixements més alts en períodes llargs, que s'esdevenen en societats absolutament agràries. Sense que tingués lloc cap «*revolución industrial*», ni res de semblant, la població valenciana passà de 426.000 habitants en 1712 a més de 860.000 en el cens de Godoy de 1797; però encara més: «*Hacia fines del siglo XVIII las posibilidades expansivas del modelo estaban muy lejos de estar agotadas*» (3) i la població seguí creixent fins a 1.246.000 habitants del cens de 1857.

Per al cas de Vila-real, en concret, hom ha calculat un creixement del 0'72% anual acumulatiu entre 1700 i 1746 (4). I per això estem d'acord amb Pérez García quan diu: «*en definitiva, este fuerte crecimiento demográfico del setecientos valenciano debe obligar a reflexionar sobre el hecho de como ciertas sociedades del Antiguo Régimen fueron capaces de desarrollar importantes fases de expansión sobre unas bases exclusivamente agrarias*». (5)

Aquests plantejaments que acabem de fer per al segle XVIII convé aplicar-los també a part del XIX. De fet entre 1800 i 1877 la població de Vila-real creixé dels 7.200 habitants a més de 12.800 la qual cosa suposa una taxa de creixement anual acumulatiu del 0'69%, és a dir, molt a prop del creixement que abans esmentàvem de la primera meitat del XVIII.

Així doncs, la qüestió resta per ara oberta. ¿Com són possibles aquests creixements en societats de tipus antic on les guerres sovintegen i les epidèmies també? ¿Com són possibles aquests creixements si la mortalitat infantil

és altíssima i les migracions no semblen aportar pràcticament contingents?

De fet, deuriem anar a l'anàlisi de causes de tipus intern de la mateixa demografia d'aleshores:

- fins a un cert punt, equilibri entre població i recursos
- edat de matrimoni de la dona molt baixa
- taxes de matrimoni entre viudos molt elevades
- percentatges de fadrins definitus molt baixos.

És l'estudi del comportament dels naixements i de les defuncions el que anem a presentar a continuació, per a tractar més endavant els comportaments matrimonials i migratoris.

III. a) Els naixements. Crisi de desnatalitat.

Pel que respecta al coneixement que podem tenir de les sèries de batejos a Vila-real, hem de dir que comptem amb la sèrie completa de les actes de l'A.P.V. de tot el segle XIX. Així l'anàlisi dels llibres parroquials ens ha permés arribar a recomposar la sèrie anual que teniu al ANEXE I. Les sèries decennals són les següents:

QUADRO núm. 3
Sèries decennals de batejos. 1800-1910

Anys	Nombre absoluts de batejos	Mitjana anual (arredonida)
1800-09	3.567	357
1810-19	3.421	342
1820-29	4.002	400
1830-39	4.056	406
1840-49	4.251	425
1850-59	4.308	431
1860-69	4.609	461
1870-79	4.768	477
1880-89	4.996	500
1890-99	4.869	487
1900-09	4.267	427

Font: A.P.V. Elaboració pròpia.

La representació del moviment vegetatiu anual a Vila-real està assenyalada a les gràfiques núm. 2 i núm. 3.

Immediatament hem de dir que la reconstrucció de les taxes brutes de natalitat i de mortalitat sols l'hem poguda fer per a la població de Vila-real sense les Alqueries pels motius que hem explicat abans, que els llibres de registres parroquials de l'ajuda de parròquia de les Alqueries s'han perdut en gran part. Els índexs anuals figuren a l'annex núm. 2 i solament des de 1857, perquè és la data primera amb que comptem per a la fixació de la població absoluta.

QUADRO núm. 4

EVOLUCIÓ DE LES TAXES BRUTES DE NATALITAT I MORTALITAT de Vila-real i Almassora. 1861-1910

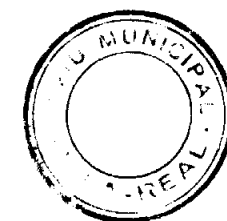
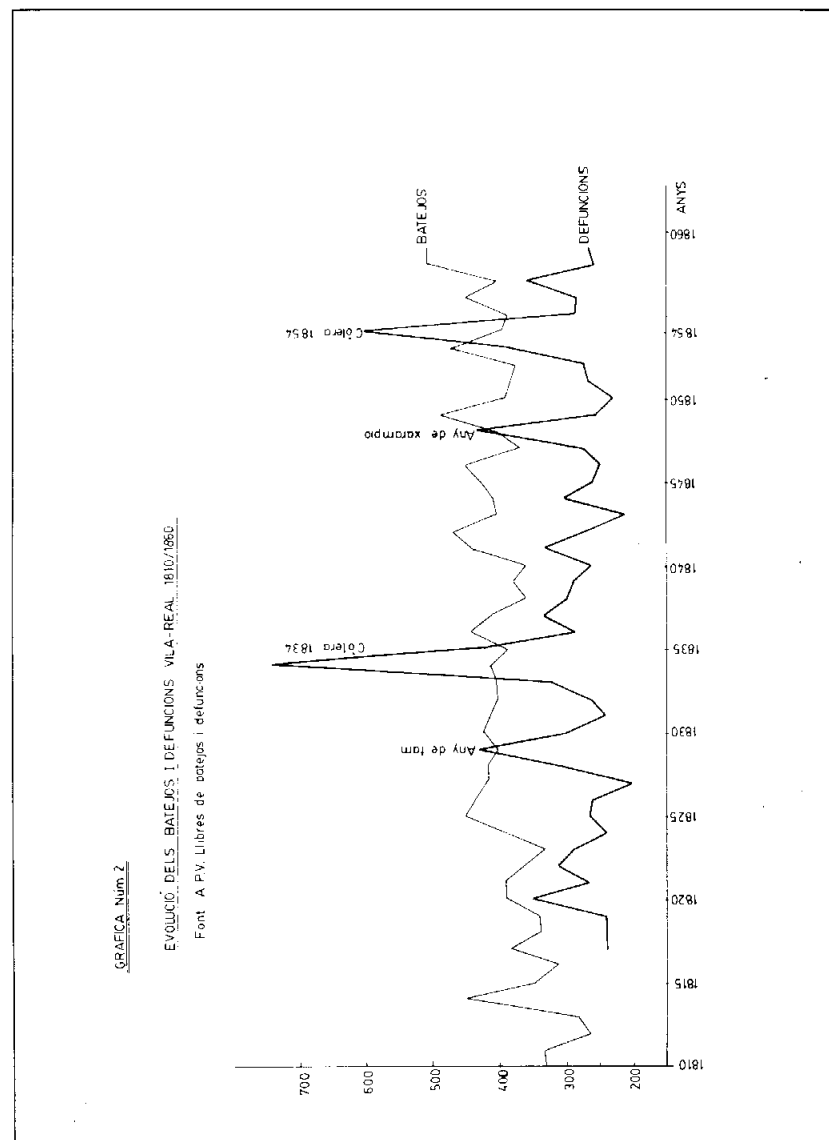
Dècada	TBN Vila-real	Almassora	TBM Vila-real	Almassora
1861-70	45'4	—	32'8	—
1871- 80	42'8	40'2	26'8	29'9
1881- 90	41'3	36'6	31'5	36'7
1891-1900	35'4	34'6	22'5	24'1
1901-1910	28'5	31'5	16'7	18'7

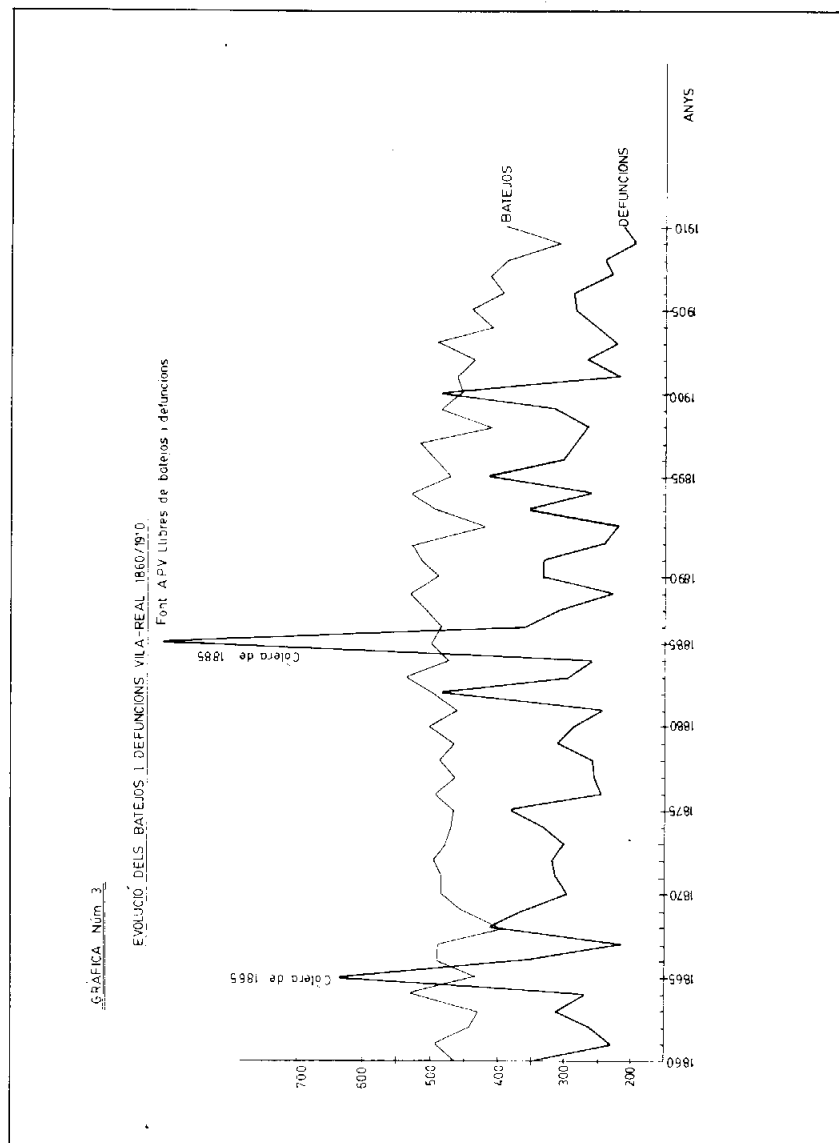
Font: Vila-real. A.P.V. i censos respectius. Elaboració pròpia.

Almassora: PEREZ i GIMENO. 1986.

Un comentari s'imposa desseguida: si considerem la població de Vila-real en el segle anterior, als voltants de 1787, on tenim un cens prou fiable, com ara el de Floridablanca, i tenim els naixements de l'època presents (6), veurem com les taxes de natalitat es trobaven en aquells moments als voltants del 45 per mil; vuitanta anys més tard la cosa no ha canviat gaire i la natalitat bruta seguia per damunt del 40 per mil. Aquest compartament era absolutament típic d'un règim demogràfic de tipus antic i, a més, es pot explicar per unes edats de matrimoni que, com estudiem en un altre lloc, eren realment baixes al nostre poble.

Però després de 1870 ja trobem alguns canvis en la mortalitat. De fet la TBM inicia una minva considerable (un 6 per mil respecte a la dècada anterior) que es veurà aturada a la dècada dels vuitanta per la crisi del còlera del 85. En les dues dècades següents (1890-1910) la disminució de la mortalitat





continua de forma apreciable i cap a 1910 la trobem ja a nivells del 16-17 per mil, es a dir, la meitat que 50 anys abans.

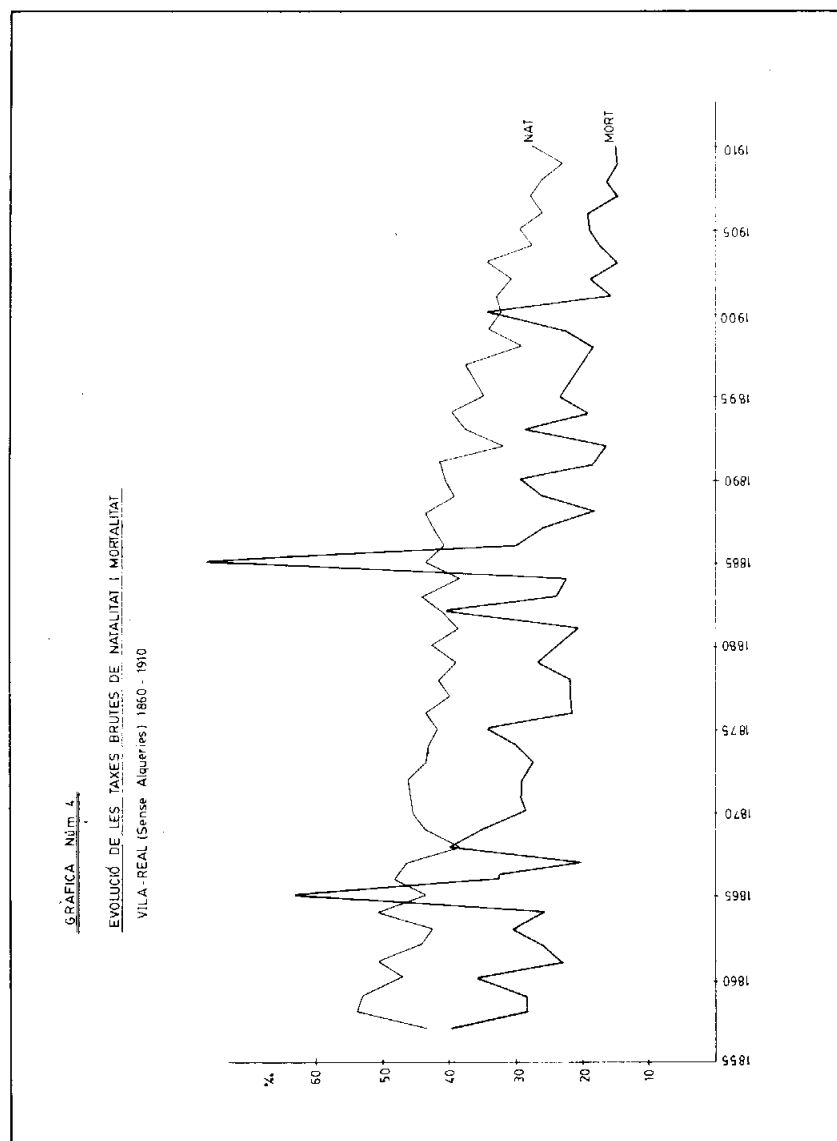
Respecte a la natalitat hem de dir que no inicia cap canvi fins a la dècada de 1890-1900 en la qual baixa 6 punts i 7 punts més a la dècada següent. De fet, hauria estat la disminució prèvia de les taxes de mortalitat les que impulsarien més tard la disminució de les taxes de natalitat; i en aquest procés jugaria un paper fonamental la disminució de les taxes de mortalitat infantil, com veurem més endavant.

Aquesta disminució dels índexs ens evidencia ja a partir de 1875-80 una progressiva modernització dels comportaments poblacionals: **l'inici d'una autèntica transició demogràfica al nostre poble.**

Aquesta cronologia de la transició demogràfica ha estat també posada en relleu a nivells més amples per Pérez Moreda, en un treball ja citat (7). Avisa aquest autor de com la disminució de la fecunditat legítima es produeix d'una forma molt clara en els anys 1860-1910 en tots els Països Catalans, que en aquest aspecte s'avacen prou als de la resta de l'Estat. Vila-real s'inclou, doncs, dintre d'aquest context de disminució de la fecunditat, però amb un cert retard sobre altres zones, retard que podríem explicar en part per una estructura de la població, molt jove al nostre poble.

Més endavant tornarem sobre aquesta qüestió. Ara si ens tornem a fixar en l'anàlisi de la gràfica de l'evolució anual dels batejos (GRÀFICA núm. 2/3) encara podrem trobar un altre tret que ens sembla remarcable. Fins el 1870 la gràfica és força fluctuant i, de fet, anys de crisi de mortalitat solen anar seguits de puntes molt marcades d'augment de batejos (1814, 1849, 1858). Aquesta era la resposta de la societat agrària tradicional davant de cada dificultat demogràfica: els braços eren necessaris i calia refer les baixes immediatament. La manera de refer les baixes era clara: la sobrematrimonialitat: la proporció de matrimonis, en els quals si més no un dels contraients era vidu, augmentava de forma considerable en els anys posteriors a les crisis.

Però després de 1870 la fluctuació de la gràfica és molt menor. No volem dir per això que no hi haja puntes, però no són tan freqüents ni tan importants com les de la primera meitat del segle. Cal interpretar-ho com un altre tret de modernitat demogràfica.



Una crisi de desnatalitat.

Hem cercat al llarg de tot el segle XIX l'existència d'alguna crisi de desnatalitat, entenent com a tal aquell any en què els batejos se situaren un 25% per sota de la mitjana dels vint anys (deu anys abans i deu després) que estan més pròxims als anys analitzats (8). A priori, els anys problemàtics eren els següents: 1812, 1868, 1892, 1898. De tots ells **solament 1812** es pot considerar com un any de desnatalitat.

Naixements: 267. Mitjana dels vint anys: 357.

Desviació 75/100 = 25% per sota.

En plena Guerra del Francès es produí al nostre poble la única crisi de desnatalitat de tot el segle. Bernat i Badenes (9) han analitzat el conjunt del País Valencià i han arribat a la conclusió que el període de 1809-1813 fou dels més negatius de tota la història demogràfica valenciana, juntament amb els anys de la Guerra de Successió (1706-14) i de la crisi de la meitat del segle XVII (pestes de 1647-52):

«El País Valencià conoció en este quinquenio dos crisis de mortalidad (1809 menos virulenta, y 1812 bastante intensa y generalizada) y una fluctuación de los óbitos en 1813. También las otras dos variables se vieron afectadas por las dificultades del momento, destacando la crisis de alumbramientos de 1813 (...).

En 1809 la elevación de la mortalidad tuvo un origen epidémico, desvinculada de la situación económica. No fue así con los más aciagos años de 1812 y 1813, en los que a las enfermedades se añade la gravísima escasez de víveres, y todo ello en el marco de una guerra cruel y devastadora».

Sense conèixer l'evolució de les defuncions en aquests anys a Vila-real (malauradament la sèrie comença en 1816-17), sí que ens podem atrevir a afirmar amb quasi total certesa que l'any 1812 fou de crisi demogràfica a Vila-real i els morts segurament van superar els naixements. Però aquesta fou solament la primera de les diverses crisis demogràfiques que es produïren al segle passat. Més endavant estudiarem aquesta evolució de la mortalitat; ara ens resta per analitzar el comportament estacional dels batejos.

III. b) Moviment estacional dels naixements.

«En el régimen demográfico preindustrial el ciclo vital anual muestra unas variaciones mensuales muy pronunciadas, y con unas caracte-

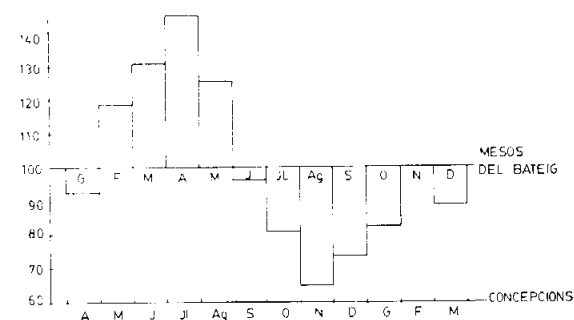
ísticas generalizables para toda la Europa Occidental en la medida en que estas naciones se encuentran a similares niveles evolutivos de la formación social que les es común: el Antiguo Régimen. En el País Valencià feudal el ciclo estacional estuvo fuertemente marcado por unas concepciones primaverales, y por tanto, unos alumbramientos invernales...» (10)

Deixant de banda el fet de si el País Valencià del segle XIX era o no una formació social feudal, qüestió d'altra banda molt delicada, el que a nosaltres ens ha interessat ha estat veure si entre principi del segle i les darreries el comportament respecte a l'estacionalitat dels naixements era semblant o s'havien produït canvis. L'anàlisi que hem fet està referit a dos períodes distints del di-nou: d'un costat els anys 1810-29, quasi a l'inici del segle, i d'altra banda els anys 1870-89.

Les gràfiques que representen les desviacions respecte al 100 dels naixements i concepcions per mesos són les següents:

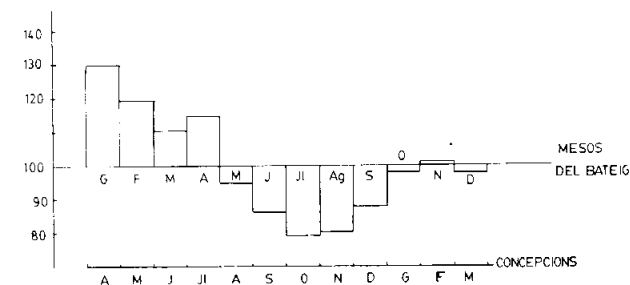
GRAFICA Núm 5

PERIODICITAT MENSUAL DELS BATEJOS 1810-1829



GRAFICA Núm 6

PERIODICITAT MENSUAL DELS BATEJOS 1870-1889



Els resultats ens semblen força interessants. D'una banda voldríem assenyalar com, a principi de segle, el comportament vital respecte als naixements i concepcions era pràcticament igual que cent anys enrera, a principi del XVIII (11). De fet les gràfiques de 1810-29 que oferim aquí i la dels anys 1701-37 que ha estat publicada en l'estudi de Vilanova són pràcticament idèntiques: els nens naixien sobre tot a principi de l'any —en el mesos de febrer a maig— i naixien menys entre juny i setembre-octubre.

Ara bé, a les darreries de segle el comportament vital sembla que ha sofert un canvi interessant, perquè si bé és veritat que a primer cop d'ull els comportaments són semblants el que hom aprecia més clarament és que les disparitats entre els mesos s'han reduït. És a dir, la dispersió respecte de 100 (que seria aconseguir que tots els mesos tinguessen una mitjana similar de naixements— és ara (1880) molt menor que abans (1820).

Com interpretar-ho? Possiblement els factors, diguem-ne agrícoles, típics de l'Antic Règim, estan essent superats per la mentalitat de la gent de finals del XIX. O, en altres paraules, els factors lligats a l'estacionalitat de les collites i de les feines agrícoles, així com els factors lligats a aspectes religiosos (el compliment de l'abstenció sexual en la Quaresma) estan sent superats a poc a poc pel conjunt de la població. És a dir, ens trobem davant d'un altre signe més de modernitat demogràfica. No volem dir amb això que els habitants del Vila-real de fa cent anys foren conscients d'aquest fet, segurament no ho eren; el que volem dir és que estadísticament si que podem constatar el canvi.

III. c) La mortalitat.

L'anàlisi de la freqüència i intensitat amb que la mortalitat afecta una determinada població reproduirà d'una manera molt fidel els canvis econòmics i socials que es produeixen dintre d'una comunitat rural.

De fet, el creixement o decreixement demogràfic dependrà directament del comportament en les pautes de la mortalitat, en una comunitat on els corrents migratoris tenen una importància molt petita.

Els dos factors que més directament influiran en l'existència de fortíssimes mortalitats en el segle passat seran, d'una banda el pes tan important de les mortalitats infantils (nens fins un any) i juvenil (d'ú a quatre anys) i d'altra banda la incidència de les mortalitats de tipus epidèmic: còlera, xarampió i grip, fonamentalment. Per això mateix dedicarem després dos apartats específics a les crisis demogràfiques i a la mortalitat infantil; el que ara ens interessa és conèixer el comportament general de la mortalitat en el nostre poble.

Pel que respecta a les fonts hem de dir que tenim les sèries de defuncions (enterraments) a Vila-real (sense les Alqueries) des de 1831, de fet els llibres de registres parroquials comencen aquest any, però existeix un llibre d'índexs a partir del qual hom pot reconstruir la sèrie de defuncions des de 1817 (aquest fet malauradament deixa fora els anys de la Guerra del Francès). La reconstrucció de la sèrie anual la teniu a l'ANNEX I. Les sèries decennals són els següents:

QUADRO Núm. 5

SERIES DECENNAIS DE DEFUNCIONS 1817-1910

Anys	Nombre absolut. de def.	Mitjana anual (arrodenida)
1820-29	2.960	296
1830-39	3.538	354
1840-49	2.884	288
1850-59	3.261	326
1860-69	3.397	340
1870-79	3.002	300
1880-89	3.717	372
1890-99	2.950	295
1900-09	2.742	274

FONT: A.P.V. Llibre de defuncions corresponents. Elaboració pròpia.

La reconstrucció de les taxes brutes de mortalitat, l'hem feta únicament a partir de 1857 i solament per al nucli de Vila-real sense Alqueries (QUADRO núm. 4).

El comentari a aquesta evolució és molt representatiu del canvi, lent però constant, que es produeix en la mortalitat des de 1870 en què estem a nivells de trenta per mil fins al 1910 quan les taxes no assoleixen nivells del 17 per mil. Solament podem observar la crisi de la dècada de 1880-90 que trenca la disminució constant de la mortalitat per causa del duríssim colp que suposà el còlera de 1885, que amb un TBM del 77 per mil fou l'any més negatiu de tot el segle.

Aquesta disminució constant de les taxes de mortalitat hem volgut comparar-la amb el que ocorregué en dos pobles de les nostres comarques

que tenien una estructura social i econòmica semblant a la nostra, d'una banda Almassora, i d'altra banda, Vinaròs. Els resultats són els següents:

QUADRO Núm. 6

TAXES BRUTES DE MORTALITAT QUINQUENNALS. 1856-1910

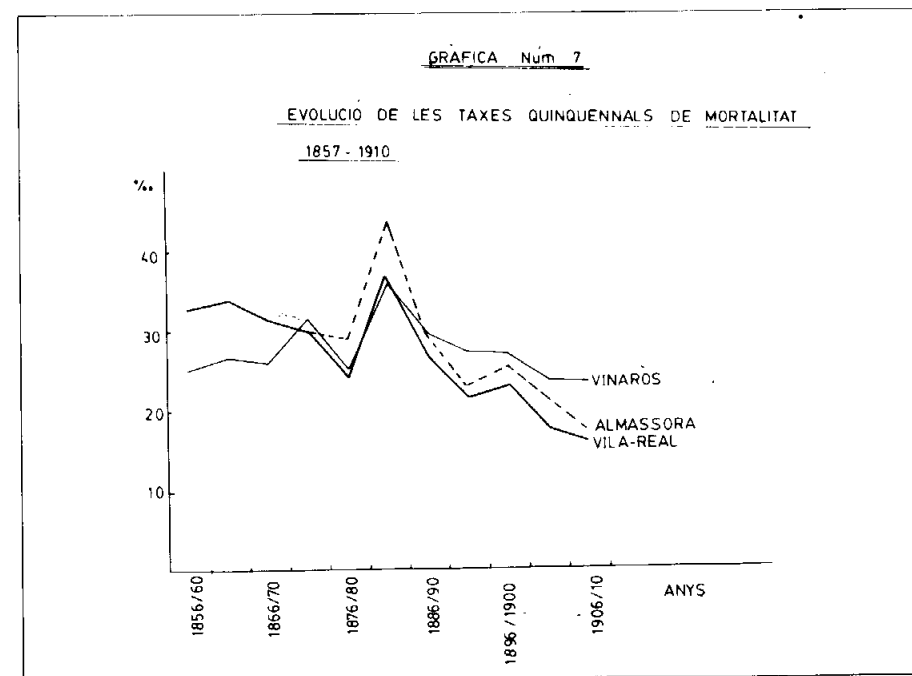
Anys	VINARÒS	VILA-REAL	ALMASSORA
1856-60	24'6	32'6	—
1861-65	27'1	33'8	—
1866-70	26'6	31'8	—
1871-75	31'7	30'1	31
1876-80	25'1	23'5	29
1881-85	35'9	36'7	44
1886-90	29'2	26'3	29'4
1891-95	27'4	21'4	22'6
1896-1900	26'9	23'5	25'2
1901-05	22'8	17'2	20'9
1906-10	22'9	16'3	17'1

FONTS: Vinaròs: BAILLA PALLARES.

Almassora: PEREZ i GIMENO.

Vila-real: A.P.V. Elaboració pròpia.

La representació gràfica d'aquestes xifres de mortalitat per quinquenis en tots tres pobles la teniu a la GRÀFICA núm. 7.



Com podem veure, fins el 1870 Vila-real manté unes taxes superiors a les de Vinaròs en tots el quinquennis; després d'aquesta data la situació és en tots els casos millor aquí que no pas als altres dos indrets. En altres paraules: el procés de millora en el comportament de la mortalitat és molt més clar a Vila-real que en d'altres pobles del nord del País Valencià, i també és més clar a la Plana que al nord del País.

Com interpretar aquest fet? Segurament un factor decisiu fou el de l'estructura de la població. En el cas de Vinaròs (estudiat per Bailla Pallarés) tenim un corrent migratori que en els darrers anys del segle passat ja era molt marcat; de fet, a principi del nostre segle la «sex ratio» a Vinaròs ja estava descompensada en les edats de 20-24 i de 25-29 anys a favor de les dones d'una manera molt clara (12), la qual cosa indica una sortida de població masculina jove des d'alguns anys abans, que ja marxava atreta per la industrialització barcelonina.

A Vila-real aquest procés emigratori, encara que sí que s'esdevingué, no tingué pràcticament importància (vegeu el capítol corresponent). Els canvis econòmics de les darreries del XIX i de principi del segle present explicarien que la gent romangué al poble i per tant l'estructura de la població, molt jove en conjunt per les altes taxes de natalitat, explicaria les baixes taxes de mortalitat.

Respecte al conjunt espanyol, el comportament de la mortalitat a Vila-real estava molt avançat a principi del segle XX, però també ho estava respecte al conjunt català. Malgrat la fal·làcia que suposa comparar exemples locals i exemples de país o d'estat, ens atrevim açí a reproduir totes tres taxes per tal de comprovar allò que hem dit:

QUADRO núm. 7

TBM a CATALUNYA, ESPANYA i VILA-REAL

Anys	Catalunya	Espanya	Vila-real
1901-05	23'2 ‰	26	17'2
1906-10	21'9 ‰	24'1	16'3‰

FONTS: Catalunya i Espanya: «H.ª Econòmica de la Catalunya Contemporània» T.V. pàg. 83.
Vila-real. Elaboració pròpia.

Aquest ens sembla un dels aspectes més sorprenents i novedosos del present estudi i per tal de tenir un panorama més exacte de la realitat demogràfica de Vila-real analitzarem ara les mortalitats catastròfiques del dinou i també les mortalitats infantil i juvenil.

III. C. 1. CAUSES DE LA MORTALITAT

Les causes de la mortalitat poden ser un altre factor que ens pot ajudar a determinar el tipus de població que estem intentant analitzar.

Així, en principi, i sense matisar molt, podem dir que una població amb una economia agrícola i amb uns trets demogràfics tradicionals, tindrà un predomini aclaparador de morts per causes exògenes o infeccioses. Per contra, les poblacions amb un desenvolupament econòmic major i amb uns components demogràfics moderns tindrà unes defuncions causades per malalties endògenes o no infeccioses.

Per a fer l'estudi de la població vila-realenca en el segle XIX, hem seguit la metodologia emprada per l'historiador de la medicina, l'anglès T. Mckeown. Primer classifiquem les malalties segons la seua naturalesa, infecciosa o no infecciosa. Les infeccioses, les tornem a subdividir segons els diferents modes de propaganda, digestiu, respiratori i altres. Així, podrem esbrinar millor els factors que afecten al descens d'aquestes malalties, ja que mentre els avanços en la higiene pública i privada pot evitar el desenvolupament de les infeccions que es transmeten per aigua i aliments, el control de les transmeses per aire depén del desenvolupament de mesures preventives i terapèutiques (T. MCKEOWN, 1978).

La font utilitzada ha estat les anotacions a les partides de defuncions de l'Arxiu Parroquial de Vila-real.

Les reserves que ens poden fer dubtar de la seua exactitut han estat clarament exposades per la demografia històrica des de fa alguns anys.

Primerament, i a falta, en el cas espanyol, d'un registre civil del moviment demogràfic durant gran part del segle XIX, els registres parroquials apareixen com l'únic registre durant l'etapa pre-estadística.

Per altra banda, tenim que el registre de dades per part del prevere era molt minuciós (un exemple seria l'anotació de morts amb 10 ó 15 minuts de vida), i pel que fa a les causes de la mort el que apareix a les partides, cal pensar que devia ser el mateix que el metge li deia al prevere al moment de la mort.

Malauradament, les causes de la mort no apareixen regularment durant tot el segle d'una manera contínua, i encara en aquells períodes on sí que tenim eixa anotació, aquesta no es manté al 100% de les partides.

Tot i això, l'estudi quantitatiu només abasta 35 anys, dividits en grups quinquenals; les sèries van de 1846 fins 1870. Després també tenim algunes da-

des isolades i qualitatives dels anys posteriors, però insuficients per a fer una comparació mínimament fiable.

D'un total de 8.172 defuncions durant el període 1846-70, n'apareixen amb causa de mortalitat 4.864, és a dir, un 60%, el que ens permet tindre una bona mostra d'aquest període. És una llàstima no tindre cap dada del període de fi de segle, on molt possiblement podríem veure un comportament molt diferent respecte a les malalties que provoquen la mort.

La classificació de les malalties (de la qual hem de donar gràcies als metges Carmen Mezquita i Bienvenido Mari per la seua ajuda), les podem veure el quadre 8, i que resumides numèricament les tenim a continuació:

QUADRO Núm. 8

TIPUS DE MALALTIES	1846-50	1851-55	1856-60	1861-65	1866-70
Infecciones	82	91'11	86'50	91'58	87
No infecciones	5	4	7	5'10	11'50
Dudoses	2'30	0'69	2'87	3'28	0'20
No classificables	10'70	4'20	3'35	0	1'30

(FONT: Elaboració pròpia).

La primera conclusió que podem traure és que durant el període 1846-70, el predomini de les causes infeccioses és aclaparador, amb percentatges per damunt del 90%. Només, en aquesta dada podríem dir que Vila-real, durant aquest període tenia un comportament demogràfic encara de tipus tradicional.

Pel que fa a les malalties no infeccioses, podem veure, que, si bé tenen una importància molt minvada, respecte a les malalties infeccioses, els darrers anys alcança percentatges per damunt del 10%.

Dins de les malalties infeccioses, cal també tindre en compte, que les malalties transmeses per aigua i aliments predominen front a les malalties transmeses per aire; tanmateix, és el grup d'infeccioses transmeses per altres causes les que predominen, tal com mostra el quadre següent:

QUADRO núm. 9

IMPORTÀNCIA DE LES MALALTIES INFECCIONES SEGONS GRUPS. 1846-1870

Transmeses per aigua i aliments	1.408	33'3 %
Transmeses per aire	792	18'7 %
Altres tipus de transmissions	2.030	48 %
Total defunc. per malalties infecciones	4.230	100 %

Tot plegat, el cas de Vila-real durant aquest període és molt semblant al cas del Baix Segura, estudiat per Castillo Olivares i Teresa Vinal, on apunten una qüestió també important, quan diuen que dins de les malalties que col·loquem dins del grup «Altres tipus de transmissions», s'amaguen molts casos de malalties infeccioses de tipus digestiu.

Aquest predomini de les malalties de caire digestiu és un altre punt que ens diu que ens encontrem amb una situació on els serveis socials (sanitat, proveïment d'aigua i aliments, qualitat d'aquests...) estan endarrerits perquè són aquest tipus de malalties les primeres en desaparèixer quan se generalitzen unes mesures elementals d'higiene pública i privada.

Per finalitzar, podem fixar-nos en les malalties més importants o més curioses, com per exemple, el cólera «morbo», d'importància quantitativa, pels seus atacs epidèmics de 1854, 1865, a banda d'altres —1834, 1885—, que queden fora del període del qual tenim dades.

Les malalties digestives més importants foren la disenteria, el còlic, la diarrea i la «dentición», nomenclatura que amaga tot un seguit de malalties diarrèiques en eixir les dents als xiquets (Martínez Carrión, 1983).

El pes de les nomenclatures, com «calentura» o «pasma», és clar que amaguen qualsevol tipus de malaltia infecciosa.

Des d'un punt de vista anecdòtic, cal fer notar l'existència de les malalties, que en principi pareixen estranyes a l'època, com podem ser el càncer, la grip, i altres que podrien moure a riure si no fóra pel fet que amaguen, com eren: «celos», «hipo» o «flatos».

III. C. 2. LES CRISIS DEMOGRÀFIQUES.

La marxa demogràfica normal a les poblacions es veu trencada per les crisis demogràfiques.

La crisi demogràfica la podem definir, seguint V. Pérez Moreda, per una sèrie de trets:

- duració relativament curta
- aparició sobtada i ostensible
- percepció clara per observadors contemporanis o posteriors
- una crisi de mortalitat, causada per la incidència d'una malaltia epidèmica i/o nivells deficitaris de consum alimentari.

És clar, que aquesta definició no es dogmàtica i potser ficada en discussió, sobretot quan més ens allunyem del present i no podem tenir material documental adient; com tampoc podem copsar, per exemple, el diferent context biològic on es desenrotlla una malaltia o el vertader significat del lèxic emprat per definirla, o també tot allò referent als nivells alimentaris i la mortalitat (Livi-Bacci, 1987).

Pel que fa al cas de Vila-real, a efectes d'estudi dividirem les diferents crisis del segle XIX, en dos classes, segons la importància de la seua letalitat.

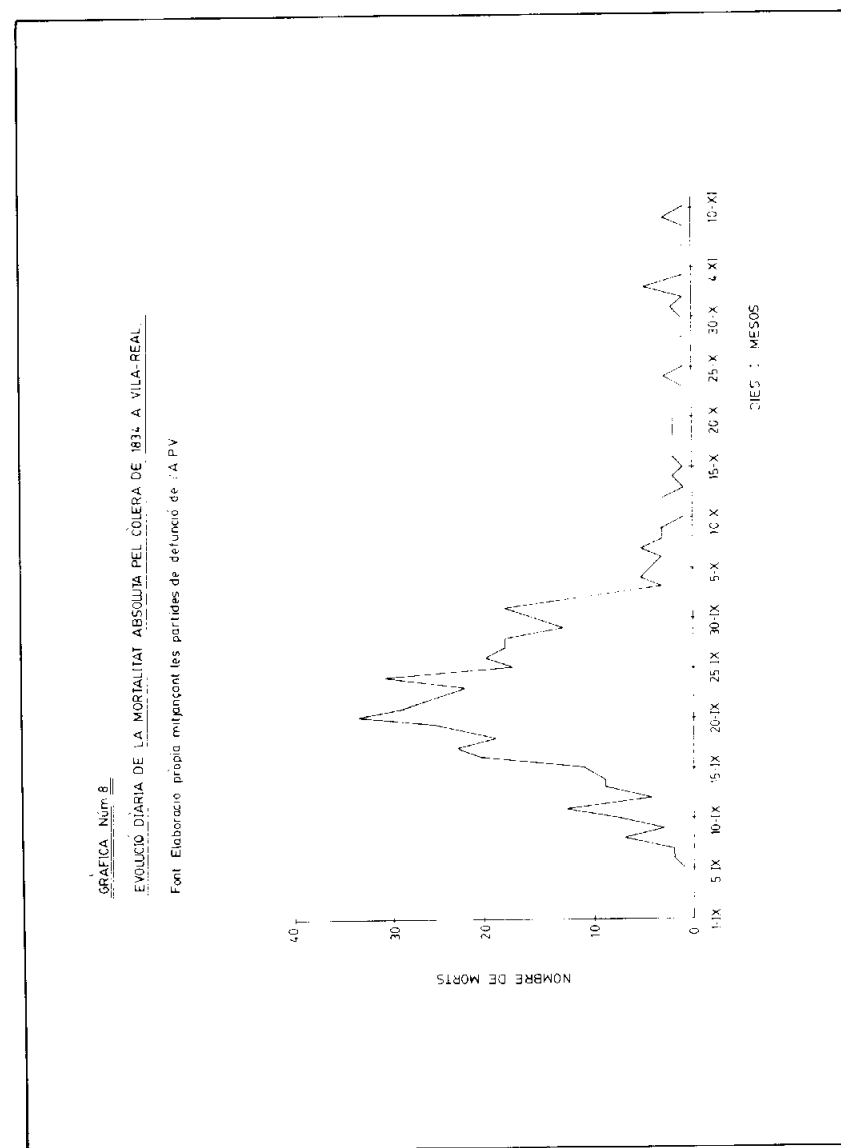
A la primera classe incloem els còleres de 1834, 1854, 1865 i 1885. A la segona classe altres moments on la natalitat i la mortalitat s'igualen, per diferents raons com als anys 1829, 1835, 1868, 1882 i 1900.

Les invasions europees del còlera, d'origen asiàtic, es caracteritzen per una irradiació extraordinària, de forma lenta però implacable i destaca menys per la intensitat que per la seua extensió. Les epidèmies espanyoles seran prolongacions de les europees.

EL CÒLERA DE 1834

La primera, declarada en gener de 1833, va ser provocada per soldats estrangers, que van lluitar a les baralles dinàstiques portugueses. La malaltia va passar de Porto a Vigo, i després dels Algarves a Andalusia i Extremadura. La propagació durant 1834 per tota Espanya tindrà com a origen l'exèrcit que des d'Extremadura va anar al País Basc a lluitar contra els carlins. Al mateix temps, el port de Barcelona serà el focus d'irradiació a la costa mediterrània. Les xifres oficials parlen d'uns 450.000 atacats i 102.000 morts entre gener de 1833 i gener de 1835, encara, que tant els seus contemporanis com els estudis actuals denuncien aquestes dades com incorrectes per massa reduïdes (J. Nadal, 1976).

Vila-real no es va veure lliure de l'atac epidèmic; segons les dades de l'arxiu parroquial, concretament al llibre de defuncions núm. 1 (1831-41), l'epi-

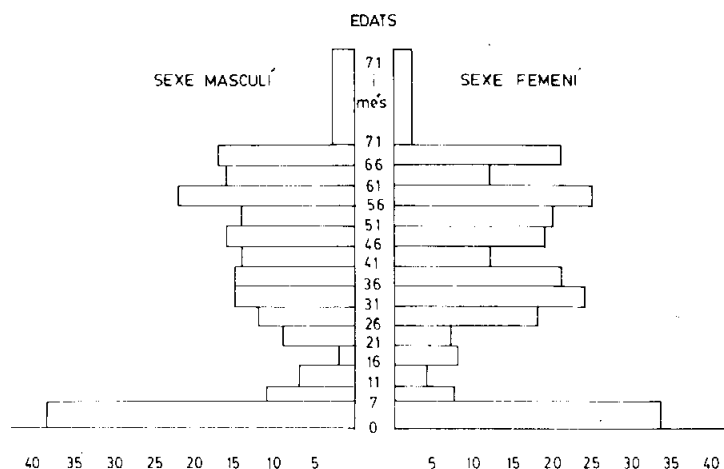


Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defunció de l'A.P.V.

GRÀFICA Núm 9

MORTALITAT PER EDATS I SEXES DEL CÒLERA DE 1834 A VILA-REAL

Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defunció de l'A.P.V.



Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defunció de l'A.P.V.

dèmia es manifestà el 5 de setembre de 1834 i conclougué el 10 de novembre.

Pel que fa als efectes demogràfics, Benito Traver ens parla de 1.500 afectats en dos dies i un total de 450 defuncions al final de l'epidèmia. Tanmateix, les actes de defunció, refusen clarament i definitiva aquesta última data de Traver, veguem el que diu:

«El día 9 de noviembre se cantó el Te Deum por la cesación del cólera, habiendo (sic) fallecido el 5 de Sete. hasta dicha fecha 508, contando los seis anotados al fin de este libro que se omitieron en su correspondiente lugar — Así aparece de los informes fidedignos (Signat il·legible)».

Font: A.P.V. Llibre parroquial de defuncions n.º 1. 1831-1841.

De totes maneres si ens fixem en les partides de defunció del mateix arxiu parroquial només en comptem 501, crec que podem apropar-nos molt a la



«DANÇA FUNEBRE». Gravet de Gustau Doré. Aquesta dansada es feia al segle passat a Xixona amb motiu de la mort d'un «albat», per l'alegria que suposava que en morir sense pecat anés directament al cel.

xifra exacta deient que els morts per l'epidèmia foren unes 500 persones.

L'evolució de la mortalitat deguda a la malaltia té la típica estructura quasi-piramidal. Eixint del 5 de setembre el nombre de morts per dia va augmentant, encara que no d'una manera uniforme fins el 20 de setembre on s'arriba als 34 morts diaris, anant afluixant, també irregularment, fins el 10 de novembre.

Sens dubte el grup d'edat més afectat va ser els xiquets i xiquetes de zero a sis anys, que representen el 20'2% dels morts per còlera; després el pes de la mortalitat el sofreix les persones adultes (21-60 anys) amb el 54'8% dels morts.

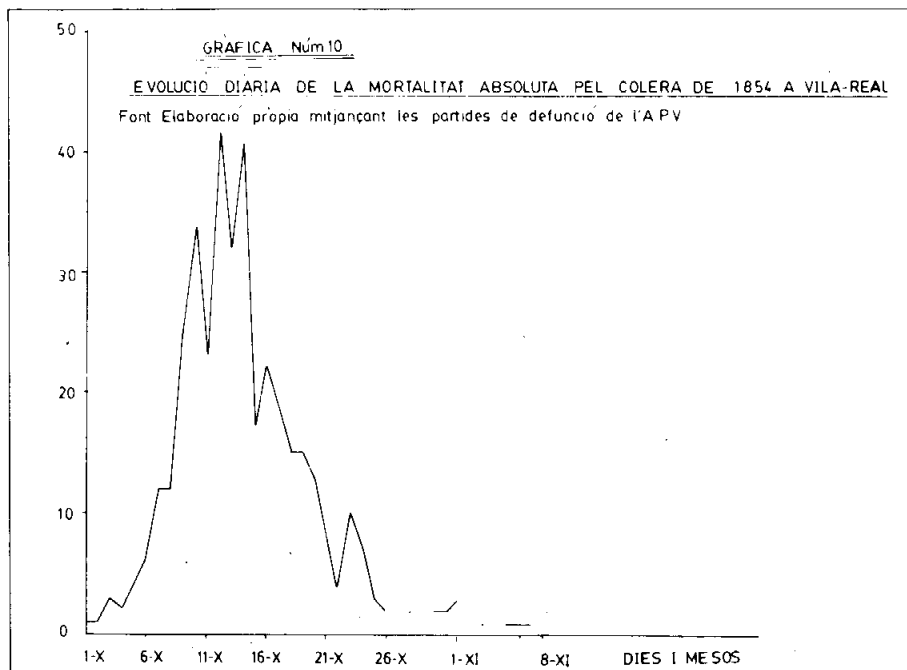
Pel que fa a la mortalitat per sexes, tenim una sobremortalitat femenina ja que representa un 52'2% de totes les persones mortes.

Aquest dos últims trets, sobremortalitat del grup 0-6 anys i de dones, són característics dels atacs de còlera del segle XIX, que, per altra banda, veurem que no concorden amb la resta de còleres a Vila-real.

EL COLERA DE 1854

La segona epidèmia colèrica va eixir d'Indostan en 1842, arribà a Constantinoble el 1847 i a Vigo en novembre de 1853, encara que el focus gallec va poder ser aïllat. Però, en juliol de 1854 la malaltia va entrar a Barcelona des de Marsella; des d'on es propagà a tota la costa mediterrània. A l'interior l'exercit d'O'Donell en facilità la propagació.

Igual que el còlera de 1834, les xifres del de 1853-6 pequen per defecte; així el Ministeri de Governació d'aleshores quantificà en 830.000 els envaïts i 240.000 els morts; sent la zona centre-nord de l'Estat la més afectada (J. Nadal, 1976).



Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defunció de l'APV.

Pel que fa a Vila-real, vegem primerament el que ens diu Benito Traver:

«... cuando se presentó en esta villa el cólera de 1854, no con tanta fuerza como el del 34, porque algo ya experimentados los vecinos tomaron algunas precauciones higiénicas que les valieron para que la epidemia no causara tan grande número de víctimas como aquel... Fue declarada oficialmente la epidemia colérica en esta villa, el 4 de octubre registrándose 300 defunciones el 19 del mismo... Los médicos D. Antonio Batalla Tubert, D. Esteban Borillo Masip y demás acudieron sin demora al auxilio del enfermo, dándole al atacado pobre un bono signado con el sello del Ayuntamiento que le servía para la adquisición de las medicinas o alimentación, según expresaba la papeleta que los expendedores canjeaban semanalmente por dinero, al devolverlos a la alcaldía... Hubo 386 defunciones hasta el 8 de Diciembre en que se cantó el Te Deum...»

En primer lloc, pel que fa a la durada de l'epidèmia, podem dir, sempre tenint com a fonament els llibres de defuncions parroquials, que l'epidèmia se declara oficialment el 7 d'octubre, però ja apareixen casos a partir de l'1 d'octubre, i es dona per acabada el 7 de novembre (i no en desembre com diu Traver).

En segon lloc, nosaltres contem 386 víctimes ocasionades pel còlera, 191 homes i 194 dones. L'evolució diària de les defuncions per l'epidèmia ens mostra la típica estructura piramidal, amb el període del 9 al 16 d'octubre con el de màxima mortalitat.

En tercer lloc, es destacable que l'epidèmia no es presenta durant l'estiu, quan per causa de les altes temperatures s'afavoreix la propagació de malalties contagioses.

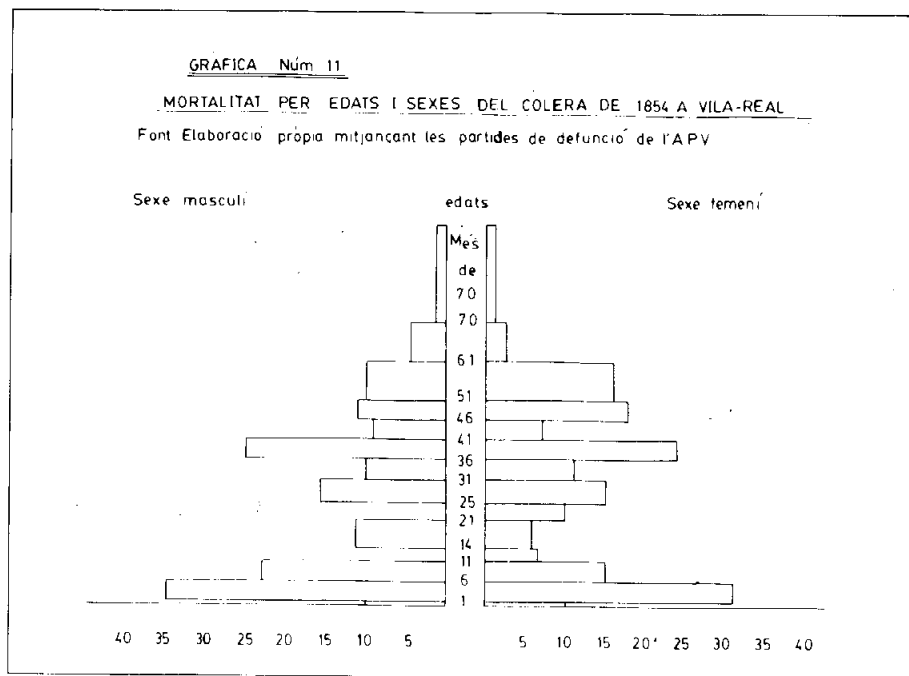
En quart lloc, podem veure que les taules de mortalitat mostren que la mortalitat dels pàrvuls (0-1 anys) descendeix respecte als restants mesos de l'any i dels altres del decenni. Concretament, hi ha 4 morts (2 xiquets i 2 xiquetes).

En cinqué lloc, l'epidèmia afecta principalment a les persones adultes, de 30 anys cap avant als homes, i és més important la incidència a les dones, sobre tot a partir dels 28 anys.

En sisé lloc, durant aquest període la natalitat podem dir que és normal, per damunt de la mitja d'aquest any, sent als mesos posteriors, quan es nota una davallada encara que no molt acusada.

En seté lloc, és destacable l'elevat nombre de casaments en el mes poste-

rior a l'epidèmia, cosa freqüent quan el nombre de defuncions ha estat bastant elevat.



Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defunció de l'APV.

Per acabar, el nombre de defuncions en aquest any supera el de naixements, i és el creixement vegetatiu negatiu, a més a més, en una proporció bastant alta, ja que alcança una taxa del $-20'59\%$. Aquesta epidèmia va supondre que la població no tornarà a tenir un nombre superior d'habitants al d'abans de l'epidèmia, fins dos anys després.

EL CÒLERA DE 1865

Les notícies de l'epidèmia de 1865 són escasses. Les estadístiques del moviment natural de la població espanyola ens diuen que 60.000 persones van

morir de malalties epidèmiques o contagioses. En general, fou menys extensa i mortífera que les dues primeres (J. Nadal, 1976).

A Vila-real, aquesta epidèmia comença el 13 d'agost i acaba el 24 d'octubre, és a dir, es desenrotlla dins del període estival i principi de la tardor.

El nombre de defuncions per còlera seran 331 persones, 157 homes i 174 dones, provocant un creixement vegetatiu aquest any, concretament del $-18'2\%$ o -207 persones en xifres absolutes.

Per altra part, el còlera no va atacar especialment els xiquets de menys d'un any, sinó que es va estendre un poc per tots els grups d'edat. Les concepcions es retrauen durant els mesos de l'epidèmia i es reprén el ritme normal un cop passada la crisi; també és característic el que l'any posterior a l'epidèmia, el nombre de casaments siga bastant superior a la mitjana del decenni.

Té la típica estructura piramidal a la distribució diària de la mortalitat causada pel còlera, sent el període comprés entre el 26 d'agost i el 18 de setembre el de major mortalitat.

EL CÒLERA DE 1885

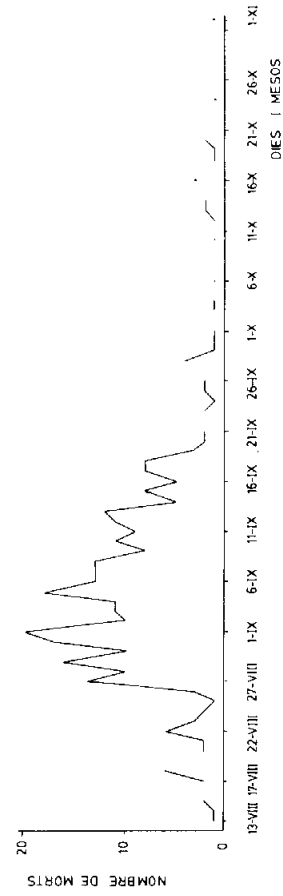
L'epidèmia de 1885 significarà un nou retrocés a l'evolució demogràfica espanyola. En aquesta data van morir 120.000 persones de les 340.000 atacades. A nivell nacional va marcar un retrocés respecte a la de 1853-56; però fou més concentrada geogràficament; més de la meitat de les víctimes se les repartiren entre set províncies: Saragossa, València, Terol, Castelló, Granada, Múrcia i Albacete.

Per altra banda, l'epidèmia va caure amb extraordinària virulència sobre el territori valencià. De totes les províncies peninsulars espanyoles, amb relació a la intensitat amb què va actuar el còlera, València ocupa el segon lloc, Castelló el quart i Alacant el nové.

GRÀFICA Núm. 12

EVOLUCIÓ DIÀRIA DE LA MORTALITAT ABSOLUTA PEL CÒLERA DE 1865 A VILA-REAL

Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defunció de l'A.P.V.

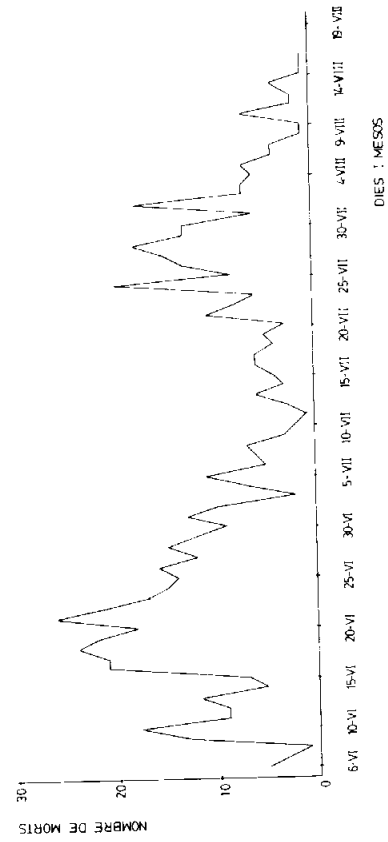


Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defunció de l'A.P.V.

GRÀFICA Núm. 13

EVOLUCIÓ DIÀRIA DE LA MORTALITAT ABSOLUTA PEL CÒLERA DE 1865 A VILA-REAL

Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defunció de l'A.P.V.



Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defunció de l'A.P.V.

A nivell provincial, Vila-real serà el poble més afectat en quant a xifres absolutes (657 morts), seguit de Castelló (301), Vinaròs (291), L'Alcora (288), Nules (284), Sogorb (269)... Les xifres relatives, percentatges de morts respecte a la població total, destaquen Castellfort (8%), L'Alcora (8%), Moncofa (7%), Ribesalbes (6'5%), Xèrica (6'5%), Nules (6'35%), Artana (6%), Vila-real (5%)...

Tot fa pensar, que l'abast de l'epidèmia a nivell provincial va ser general, arribant a tots els racons. La forma d'expansió, del còlera prengué el tipus de taca d'oli, escomençant de la primera comarca afectada, La Plana, que la rebé del Camp de Morvedre, i que l'estenrà cap al nord i cap a l'interior.

Analitzant el cas de Vila-real, hem de fer referència a dos treballs que han tractat l'efecte de l'epidèmia a Vila-real; són els d'Emili Obiol (Premi Ciutat de Vila-real, 1984) i el de Juan F. Bernat (Premi Ciutat de Vila-real, 1986), als que podem afegir alguna puntual informació de Benito Traver o Balbás.

Les fonts consultades són l'«Estadística de l'epidèmia» elaborada per l'Ajuntament i les dades aportades per les partides d'enterrament de l'Arxiu Parroquial.

La xifra oficial de morts és de 657 morts per còlera i en les partides d'enterraments per aquesta causa n'apareixen sols 549. Segons J. Bernat, aquesta diferència deu estar causada perquè o bé en l'estadística s'han comptat com a morts per còlera molts que realment no ho foren, o bé que a les partides d'enterraments apareixen molts morts per altres causes, que realment ho havien sigut per còlera.

L'epidèmia a l'estadística abasta del 5 de juny al 19 d'agost, mentre que segons E. Obiol, aquesta a l'arxiu parroquial es perllonga fins a setembre.

L'evolució diària presenta diferències respecte a la típica estructura piramidal a les epidèmies anteriors: aquesta presenta dos màxims amb una recessió enmig del període.

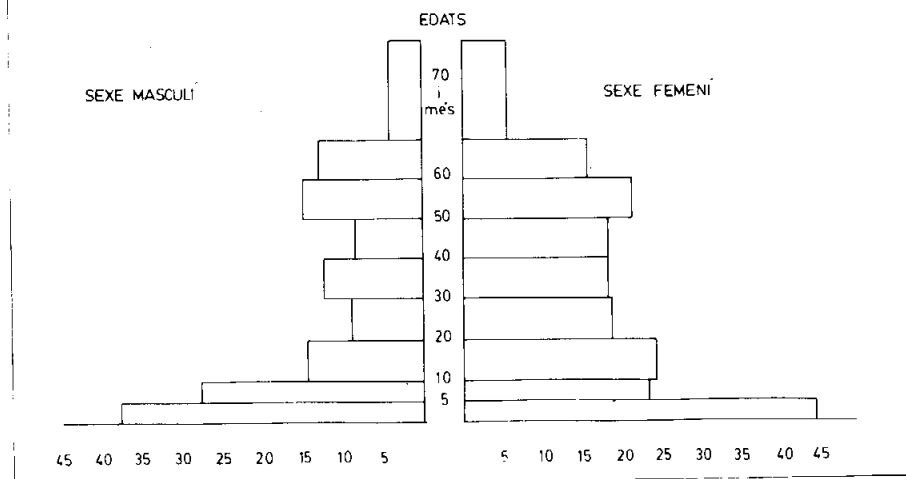
La mitja provincial de morts respecte als atacats pel còlera la podem situar entre un 37-38%, molt baixa, tant si la comparem amb les xifres donades tant per J. Bernat (60%), com per E. Obiol (65%); com diu, J. Bernat, aquestes xifres fan pensar en possibles pèssimes condicions higièniques i sanitàries del Vila-real d'aleshores.

La sobremortalitat femenina típica a nivell nacional (131 dones per 100 homes), se comporta d'igual manera el cas vila-realenc (126/100).

GRÀFICA Núm 14

MORTALITAT PER EDATS I SEXES DEL COLERA DE 1885 A VILA-REAL

Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defunció de l'A.P.V.



Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defunció de l'A.P.V.

La «concentració de morts al grup infantil» que diu Nadal respecte al global espanyol, no es compleix a Vila-real. Açò vol dir que el pes de l'epidèmia el van patir els adults.

La repercussió per sectors socio-professionals també és clara; J. Bernat ens diu que «entorn del 80% dels finats varons apareixen consignats com a jornaleros o llauradors que és un percentatge concorde amb la distribució professional de l'època»; per la seua banda, E. Obiol diu «els llauradors o jornaleros —la gran majoria del Vila-real d'aleshores i d'adés— representen el 40'6% de la mortalitat total, enfront del 2'01% dels rendistes». És clar, i com podríem imaginar-nos els grups socials més afectats foren els més desfavorits.

La incidència del còlera sobre les variables demogràfiques ens la resumeix J. Bernat: «La natalitat no es veu afectada al mateix any de l'epidèmia, sinó al següent; és a dir, durant la crisi, els parts a penes es retrauen, però sí les

concepcions; també afecta la mort de molts adults en edat de procrear... Quant a la taxa de nupcialitat, el 1885 presenta una baixa front al 1884 i al 1886. L'any del còlera presenta una taxa del 6'3‰, dessota la mitjana de la dècada (7‰). Con és normal finalitzada una epidèmia, les esposalles s'incrementen: el 1886 registre la taxa més elevada del decenni, sobrepassant el 10‰. La taxa de mortalitat apareix a l'any colèric molt elevada (68 per mil); per una altra banda, la mitja de la dècada 1880-89 és de 300 morts anuals; com hem vist anteriorment aquesta xifra es triplica a l'any del còlera, amb 914... El creixement en taxes per mil presenta un coeficient negatiu del 30'4; una sagnia demogràfica molt forta».

CRISIS MENORS

Com a crisis menors considerem, com ja déiem al principi d'aquest capítol, aquelles de letalitat menor que les d'abans, normalment quan la mortalitat s'apropa o supera lleugerament a la natalitat. Per al seu estudi seguirem un ordre cronològic i tenint com a referència el gràfic d'evolució de batejos i defuncions en 1810-1900.

L'any **1829** és el primer que tenim i l'única informació trobada sobre ell és la que ens dona B. Traver:

«Como en el año 1823, volvió otra vez a experimentarse en Villarreal el sufrimiento del hambre en 1829; pero así como en aquél fue causado por la escasez de agua, en esta fueron tan copiosas las lluvias, que inundaron toda la Plana, como dice Balbas, causando enormes perjuicios en los campos poblados perdiéndose todas las cosechas».

Tal vegada, amagada pels efectes molt més negatius del còlera de 1834, tenim el creixement negatiu de l'any **1835**.

Les causes d'aquesta situació no apareixen molt clares, ja que normalment l'any següent a un procés epidèmic violent solen tindre una sobrenatalitat pel efecte compensatori. De totes maneres, una hipòtesi seria la situació de guerra directa que vivia el poble en els anys 1834 i 1835, com podem veure quan Traver ens conta l'entrada del brigadier carlista José Miralles que provocarà la mort de l'alcalde major d'aleshores. Açò podria explicar una lleugera reducció de la natalitat, mentre que els nivells de mortalitat muntarien un poc pel rebrot del còlera o d'alguna altra malaltia a què podria afegir-se un trencament momentani de l'abastiment alimentari. Amb tot, sense base documental, açò només podem considerar-ho com una hipòtesi.

L'any **1848**, també apareix amb una sobremortalitat deguda a un atac de pallola o xarampió, que podem estudiar un poc en profunditat, per ser amb major o menor virulència, molt freqüent durant aquest terç central de segle.

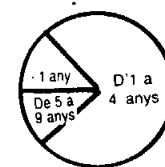
La incidència de la malaltia s'estengué del 25 de gener, després d'alguns casos de grip (del 12 al 23 de gener apareixen 10 morts per grip) fins al 13 de juliol on apareix el darrer mort per aquesta malaltia. La letalitat diària, quan n'hi ha, no passa de dos morts, normalment; els mesos pitjors són març, abril i maig.

El nombre de morts és de 125, un 30% dels morts d'aquell any; per altra banda, aquest tipus de malaltia només afecta xiquets/es, en aquest cas tots són menors de 10 anys distribuït així:

MORTS DE PALLOLA PER GRUPS D'EDATS. VILA-REAL 1848

Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defuncions de l'A.P.V.

EDAT	MORTS
Menys d'1 any	22
De 1 a 4 anys	87
De 5 a 9 anys	16
Total	125



Com podem veure, el grup afectat és el comprés entre 1 i 4 anys, cosa lògica en aquest tipus de malalties.

La pallola la tornem a trobar i clarament documentada l'any 1860, quan provoca un 10'2 de la mortalitat d'aquest any i 1866, amb un 40% de la mortalitat de l'any i afectant en ambdós casos la població infantil.

La cosa no pareix tan clara en parlar del que passà en 1868 on es produeixen alguns fenòmens inexplicables a falta de major informació, com són una sobremortalitat femenina, la xifra més elevada de mortalitat infantil del decenni, essent les causes de morts anotades (tan sols un 20% del total de defuncions) «Dentición» (8% de defuncions), «Asma» (7%), «Diarrea» (3%) i «Apoplegia» (3%).

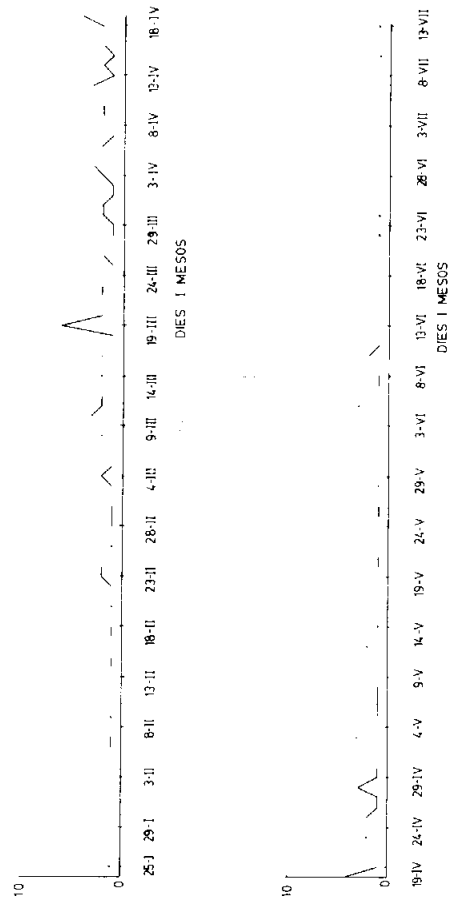
L'any **1882** representa l'últim any documentat on apareix un altre cop de pallola, concentrada als mesos d'estiu-tardor (juliol-novembre) i fent augmentar la taxa de mortalitat infantil (147'1 per mil) deu punts per dalt de la mitjana del decenni (137'7 per mil).

Sobre el que va passar l'any 1990, tot pareix indicar que es tracta d'un

GRÀFICA Núm 15

EVOLUCIÓ DIÀRIA DE LA MORTALITAT ABSOLUTA PER LA PALLUA DE 1846 A VILA-REAL

Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defunció de l'APV



Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defunció de l'APV.

atac generalitzat i més fort del normal de grip. Això, si més no, és el que es pot deduir llegint la premsa d'aleshores; per exemple «Heraldo de Castellón», que entre gener i març de 1900, inclou nombroses notícies de la virulència de la malaltia, i també de les seues característiques; també en el mateix diari, trobem una possibilitat menor: la contaminació de les aigües de Vila-real per una fàbrica d'alcohol («Heraldo de Castellón» 22 i 26 de gener).

CONCLUSIÓ

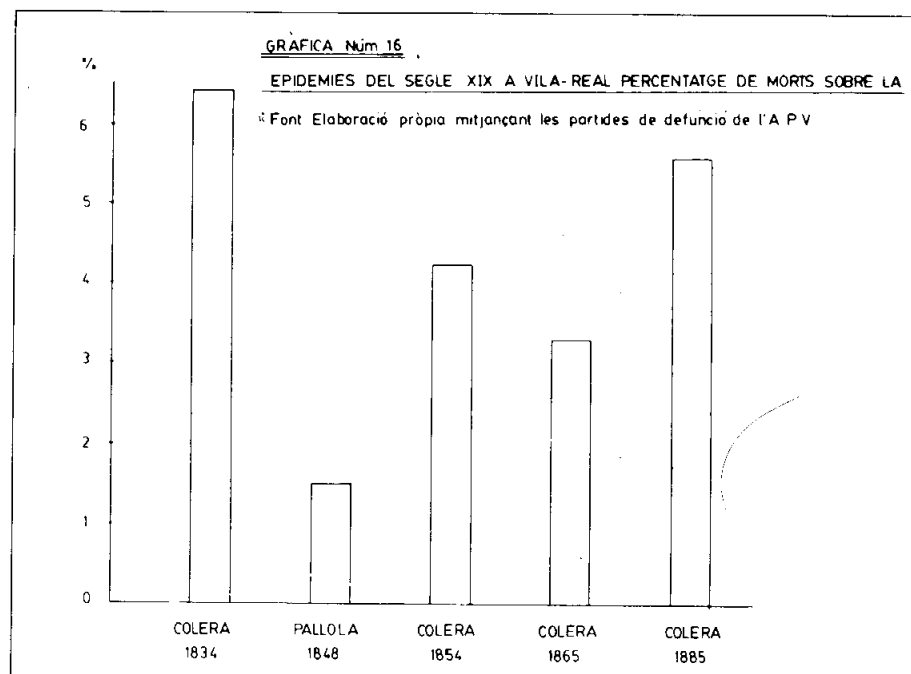
Per a finalitzar, cal fer una d'anàlisi comparatiu i de conjunt del que signifiquen aquestes epidèmies.

Encara que l'epidèmia més mortífera, amb xifres absolutes, fou la de 1885, **respecte a la població total de la Vila, sense cap dubte, la més terrible fou la de 1834.**

Pel que fa a l'evolució diària de l'epidèmia, apareixen tres models diferents; el primer (epidèmies de 1834 i 1865) té un ràpid desenvolupament, aplegant en uns 15-20 dies al seu punt més alt, per a minvar després molt a poc a poc; el segon (epidèmia de 1854) mostra una rapidíssima muntada (uns 10 dies) i, també davallada; i, el tercer (epidèmia de 1885), dibuixa una muntada i baixada ràpida, que s'uneix a una altra muntada-baixada acabant poc després.

Respecte a l'edat i sexe més atacada, pareix clar que les edats més castigades foren els més menuts fins els set-vuit anys i després els adults entre 30 i 60 anys. Per sexes, la pitjor part la portaren les dones clarament, possiblement perquè esta en contacte amb un grup de risc molt important com eren els xiquets.

Faltaria per qüestionar-nos quina va ser la influència d'aquestes epidèmies en la marxa demogràfica vila-realenca en el segle XIX. En principi, pareix que no afectaren d'una manera decisiva la marxa demogràfica (en aquest cas del dinou no pogueren canviar la tendència poblacional alcista) sinó que eren un component més de la situació demogràfica en què es trobava Vila-real durant la major part del segle XIX, és a dir, dintre del cicle demogràfic antic.



Font: Elaboració pròpia mitjançant les partides de defunció de l'A.P.V.

La mateixa societat tenia mecanismes de resposta que posava en marxa per tal de compensar els efectes —en principi negatius— d'una d'aquestes crisis. El més clar de tots aquests mecanismes era, sens dubte, **la sobrematrimonialitat**, és a dir, el fet que vidus i vídues es tornaven a casar ràpidament en els anys següents a les crisis esmentades.

III.c. La mortalitat infantil

Dintre del factor mortalitat el pes específic de la mortalitat infantil fou tan fort en època històrica que un canvi —una disminució— en les taxes específiques de la mortalitat a les edats més baixes era un símptoma evident de modernitat demogràfica. En efecte, «por regla general, las tasas de mortalidad decayeron mucho más entre los niños y adolescentes que entre los adultos».

(Wrigley, 1985. pàg. 167).

Entre els demògrafs la taxa d'anàlisi més clàssica utilitzada és la de $q^0 = d(0,1)/N$, on N és el nombre de naixements d'un any de calendari i $d(0,1)$ representa el nombre de morts de la mateixa generació abans d'arribar a l'any. Les dificultats d'aplicar en demografia històrica estrictament aquesta taxa fa que hom prefereixca relacionar els naixements d'un any amb els morts el mateix any que tinguen menys de 13 mesos.

A nivell estatal les dades sobre mortalitat infantil al segle XIX són força tardanes i corresponen a dades molt de les darreries de segle, concretament 1880-89, però en altres llocs com Monòver, Yeste, La Mancha, les sèries de mortalitat s'han pogut reconstruir des de prou abans. Pel que respecte a Vila-real nosaltres hem pogut reconstruir les sèries de mortalitat infantil de menors d'un any (q^0) des de 1836, (QUADRO Núm. 10).

MORTALITAT INFANTIL DE MENORS D'UN ANY

Quiquennis	Taxes		
1836-40	186'9 ‰	1876-80	219'6 ‰
1846-50	157'3 ‰	1881-85	138'4 ‰
1851-55	153'9 ‰	1886-90	133'6 ‰
1856-60	192'1 ‰	1891-95	117'6 ‰
1861-65	231'2 ‰	1896-1900	141'8 ‰
1866-70	225'7 ‰	1901-05	117'8 ‰
1871-75	254'4 ‰	1906-10	103'3 ‰

FONT: A.P.V. Llibres de defuncions. Elaboració pròpia.

La representació gràfica d'aquesta evolució la teniu a la GRÀFICA Núm. 17.

Les conclusions que podríem traure de l'anàlisi d'aquesta evolució serien els següents:

— el pes de la mortalitat infantil de menors d'un any fou molt important durant tot el segle passat, **oscil·lant entre el 120 per mil de la dècada final de segle i el 240 per mil de la dècada de 1870-79**; cal no oblidar per exemple que el 1980 la mortalitat infantil en Espanya era de l'11 per mil.

— en segon lloc cal esmentar que la mortalitat infantil a Vila-real no mostrà cap tendència a disminuir fins als darrers anys del segle (dècada de 1880-89) seguint una pauta de comportament que també Wrigley havia observat per a altres llocs d'Europa (Wrigley, 1985, pp. 167-170):

«la mortalidad infantil no mostró tendencia alguna a decrecer en muchas partes de Europa Occidental hasta los últimos años de siglo, y antes incluso tendía, a veces, a aumentar más que a disminuir. Esto puede ser debido, en parte, a una mayor exactitud en los registros, pues las defunciones infantiles son las que más fácilmente pueden escapar a la atención registradora en los primeros años de funcionamiento de un servicio de estadísticas vitales».

— la comparació amb altres llocs d'Espanya l'hem feta al quadro següent:

QUADRO Núm. 11

MORTALITAT INFANTIL DE MENORS D'UN ANY
A DIVERSOS LLOCS D'ESPANYA

Períodes	Vila-real	Vinaròs	Monòver	Yeste	La Mancha
1850-59	161	—			218
1860-69	236	—	128		234
1870-79	241	163'6	125	240	269
1880-89	137	—	130	226	238
1890-99	120	149'7	116	235	239
1900-09	110	105'7	100	195	218

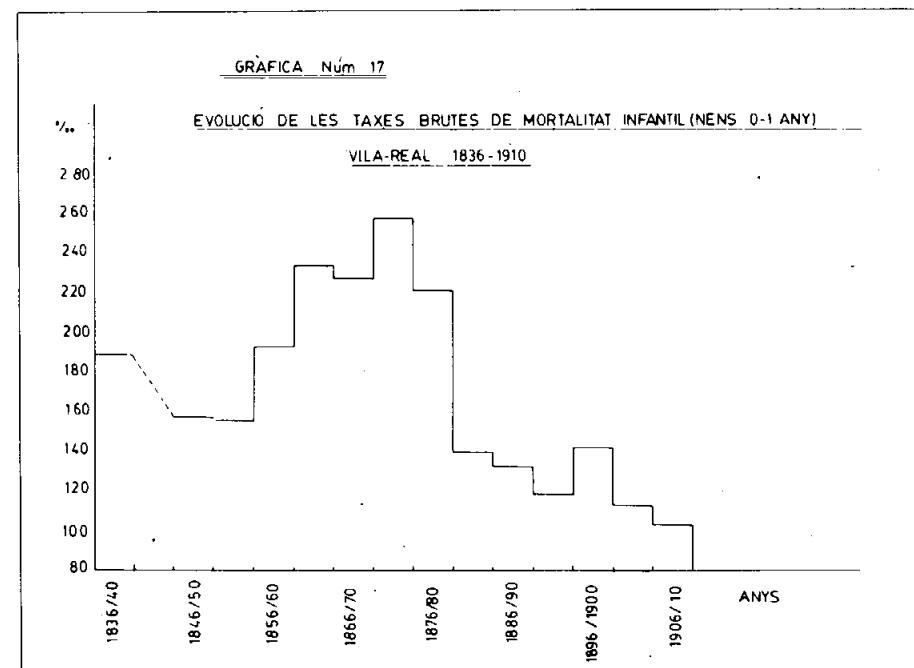
FONTS: Vila-real: elaboració pròpia. A.P.V.

Vinaròs: BAILA PALLARES: «El procés de transició Demogràfica al Nord del País Valencià: el cas de Vinaròs».

Monòver: BELANDO CARBONELL, R.: «Estudio demográfico de Monovar (siglos XVI-XX)».

Yeste: MARTINEZ CARRION, J. M.: «La población de Yeste en los inicios de la transición demográfica».

La Mancha: SVEN-REHER: «Familia, población y sociedad en la provincia de Cuenca. 1700-1970».



Veiem, analitzant el quadre, que fins el 1880 la mortalitat infantil de Vila-real és més pareguda al exemples analitzats que corresponen a l'Espanya interior que no pas als pobles valencians com Monòver o Vinaròs; pot ser que la causa estiga en una major fiabilitat dels registres del nostre poble. El que si és cert és que després de 1880 la millora en la minva de les taxes és evident, de forma que a principi del nostre segle el cas de Vila-real es pot comparar perfectament amb els altres del País. Aquest canvi, d'altra banda no gens fàcil d'explicar, podria deure's més a l'abandó de certes pràctiques tradicionals en la cura dels nadons més que no pas a la millora de les instal·lacions sanitàries pròpiament dites que en els pobles rurals certament no existien a principi del segle XX.

Un aspecte que no convé oblidar és el pes que encara a les darreries del segle passat seguien tenint les crisis de sobremortalitat de tipus epidèmic.

Aquesta sobremortalitat actuava encara més que sobre els xiquets de menys d'un any sobre aquells que tenien entre un i quatre anys. Per analitzar aquest aspecte el que hem fet ha estat estudiar quina era la incidència de la mortalitat infantil de 1-4 anys en Vila-real en el període que va de 1890 a 1910. Les dades del quadre següent expressen els resultats en ‰ respecte als naixcuts en cadascú dels anys respectius.

QUADRO Núm. 12 Mortalitat infantil de q⁰ i 1^a a Vila-real

Anys	Menors d'un any	de 1 a 4 anys
1890	114 ‰	275 ‰
1891	119 ‰	91 ‰
1892	118 ‰	106 ‰
1893	111 ‰	319 ‰
1894	104 ‰	98 ‰
1895	135 ‰	104 ‰
1896	136 ‰	136 ‰
1897	117 ‰	142 ‰
1898	129 ‰	109 ‰
1899	116 ‰	158 ‰
Mitjana 1890-1899	120‰	154 ‰

Anys	Menors d'un any	de 1 a 4 anys
1900	211 ‰	319 ‰
1901	124 ‰	62 ‰
1902	137 ‰	103 ‰
1903	90 ‰	86 ‰
1904	141 ‰	141 ‰
1905	97 ‰	111 ‰
1906	118 ‰	208 ‰
1907	115 ‰	58 ‰
1908	101 ‰	101 ‰
1909	86 ‰	60 ‰
Mitjana 1900-1909	122 ‰	124'9 ‰

FONT: A.P.V. Llibres de defuncions corresponents. Elaboració pròpia.

El fet que en aquest quadro pugem observar com les taxes de mortalitat de 4^a1 siguen molt variables que les de q⁰ cal interpretar-ho en el sentit que els factors de tipus epidèmic afectaven més intensament el grup de nens més gran; així va ocórrer per exemple amb el xarampió de 1848, amb el rebrot de còlera de 1890, o amb la grip de 1900 (any en què, per cert, la taxa bruta de mortalitat va superar a la taxa bruta de natalitat).

Voldriem fer esment que els moments de dificultats en la vida d'un nen (Sven Reher, 1988, pp. 108-109) eren especialment les primeres dies de la vida (mortalitat perinatal), el moment inicial en què el xiquet passava de dependre de la llet materna a prendre aliment exterior, cosa que solia ocórrer entre els 4 i els 8 mesos i especialment el procés de dentició que s'inicia entre els 6 i els 10 mesos i que dura fins als 18-20 mesos. Si l'inici de la dentició coincidia amb els mesos de l'estiu podria provocar molts problemes als infants i un augment de la mortalitat.

En aquest sentit voldriem assenyalar que seria molt interessant iniciar investigacions de tipus antropològic basades en entrevistes a persones grans de la Vila per averiguar a nivell local quins eren els costums relacionats amb les pràctiques alimentàries i higièniques, a principi del segle actual, pel que respecta als nens menuts. Un treball que resta obert.

En resum podem afirmar que si bé el pes de la mortalitat infantil i juvenil (nens fins als quatre anys) fou molt fort en tot el segle passat, cap al 1880 observem ja un descens molt significatiu de les taxes de mortalitat de zero anys a 1 any, que explica en gran part la disminució paral·lela de les taxes brutes de mortalitat que passaren del 30 per mil en 1860-69 a menys del 20 per mil a principi del segle actual. L'inici de la transició demogràfica era claríssim cap al 1880-85, i el que ha passat és que el fet que el còlera de 1885 fóra el més gran i més dur de tot el segle ha portat a pensar als investigadors que l'endarreriment de la societat vila-realenca d'aleshores era molt gran; quan en el fons els trets de modernització demogràfica ja feia temps que s'havien iniciat, tant des del punt de vista de la natalitat (com hem vist al capítol corresponent) com des del punt de vista de la mortalitat d'adults i de nens.

NOTES AL CAPÍTOL III.

1. WRIGLEY, E. A.: «Historia y población». Crítica. Barna. 1985. Especialment i interessant el capítol 3. pàg. 62-81.
2. PEREZ GARCIA I ARDIT LUCAS: «Bases del crecimiento de la población valenciana en la edad moderna». Ponència síntesi. Dins «Estudis sobre la població del País Valencià». Vol. I. València, 1988.
3. PEREZ GARCIA, J. M.: «La demografía valenciana de los siglos XVII y XVIII». Historia del pueblo valenciano. LEVANTE, pàg. 522.
4. VILANOVA AÑO, S.: «Gent d'ahir». Pub. Ilm. Ajuntament de Vila-real, 1988, pàg. 57.
5. PEREZ GARCIA, J. M.: «Ibidem», pàg. 522.
6. VILANOVA AÑO, S.: «Ibidem», pp. 9 i 36.
7. PEREZ MOREDA, V.: «La evolución demográfica española en el siglo XIX (1797-1930): tendencias generales y contrastes regionales». Bologna, 1984, pp. 72-73.
8. BERNAT MARTÍ I BADENES MARTÍN: «Cronología, intensidad y extensión de las crisis demográficas en el País Valencià (siglos XVII-XIX)». Dins «Estudis sobre la població del País Valencià». Vol. I. València, 1986.
9. BERNAT BADENES: «Ibidem». pp. 555-556.
10. BERNAT I MARTÍ, J. S.: «Problemática de un núcleo rural valenciano». Dip. de Castellón, 1986, pàg. 48.
11. VILANOVA AÑO, S.: «Ibidem». pàg. 42.
12. BAILA PALLARES, M. A.: «El procés de Transició Demogràfica al Nord del PV: el cas de Vinaròs». Ajunt. de Vinaròs.

IV. LA NUPCIALITAT.

El fenomen nupcial és el més sensible als canvis produïts al si de les societats agràries del passat. Tant la fluctuació a curt termini com la tendència general a llarg termini de la nupcialitat es veuran afectades pels canvis de les diferents conjuntures econòmiques i, especialment, demogràfiques.

En efecte, com després veurem, el mecanisme pel qual la població agrària reaccionava davant d'una dificultat greu —una mortalitat catastròfica— era l'elevació immediata de la taxa de nupcialitat.

El que ens proposem en aquesta anàlisi és un triple objectiu:

- l'estudi de la tendència general dels matrimonis.
- averiguar l'edat de les primeres núpcies dels desposats.
- analitzar l'estacionalitat per mesos del matrimonis.

Evolució general de la nupcialitat.

A l'annex podeu veure reproduïda l'estadística dels matrimonis celebrats a l'Església major de Vila-real de 1841 a 1910.

L'evolució gràfica és la que hom expresa a continuació. GRÀFICA núm. 18.

Podem apreciar aquí el que deïem abans: les puntes de nupcialitat ocorren precisament a l'any següent (o els dos anys següents) a l'aparició d'alguna crisi de sobremortalitat; així les dues puntes més importants són el 1855 com a reacció al còlera de l'any anterior i el 1886, com a reacció al desastre del còlera del 1885; també, però amb menor intensitat, l'any 1866 notem una puja dels matrimonis (reacció al còlera de l'any anterior).

Lògicament el percentatge de vidus i vídues que es casaven en aquests anys augmentava considerablement perquè el mecanisme «d'estabilització demogràfica» actuava quasi de forma automàtica. Econòmicament l'explicació era clara: la vídua que heretava alguna parcel·la necessitava algú que treballés la terra i el vidu que tenia fills menuts necessitava una dona que cuidés dels fills; d'altra banda era una forma d'adjuntar patrimoni.

L'anàlisi de les taxes brutes de nupcialitat decennals ens donarà alguna llum més sobre la conjuntura econòmica.

QUADRO Núm. 13

EVOLUCIÓ DE LES TAXES BRUTES DE NUPCIALITAT A VILA-REAL
1841-1910

Decenni	Casaments totals	Població Estimada	T. B. Nup.
1841-50	854	8.500	10'04 ‰
1851-60	961	9.235	10'40 ‰
1861-70	934	10.170	9'18 ‰
1871-80	831	11.200	7'41 ‰
1881-90	901	12.280	7'33 ‰
1891-1900	919	13.470	6'82 ‰
1901-10	907	14.810	6'12 ‰

FONT: A.P.V. Llibres de matrimonis corresponents.
Elaboració pròpia.

De fet el tret més important d'aquesta evolució és la disminució lenta però constant de les taxes brutes a mesura que passen els anys. Volem dir amb això que si bé el nombre absolut de casaments romangué estancat, això amagava en la realitat una disminució del nombre de casaments per mil habitants. ¿Què estava passant?

Possiblement que la pressió de la població sobre la terra començava a ésser excessiva després del 1870 i abans de prendre la «solució» de l'emigració, la comunitat llauradora prengué la «solució» de no augmentar el nombre dels casaments; ¿com fer-ho? el mecanisme demogràfic clàssic era evident: augmentar l'edat de matrimoniar tant dels homes com, especialment, de les dones i també augmentar el percentatge de fadrins.

No volem afirmar amb aquesta explicació que la població ho fes de forma conscient. A curt termini, és evident que ho feia de forma conscient i un exemple el tenim en la crisi de matrimonialitat de l'any 1905 (56 matrimonis solament) lligada a les greus dificultats meteorològiques i econòmiques que va patir la taronja; en aquest sentit l'informe de la «Comunidad de Labradores de Villarreal», del mes de març de 1907 era ben explícit:

«El año 1905, por consecuencia de la fuerte lluvia que cayó en esta región, se perdió casi toda la cosecha de naranja, que como es sabi-

do, es la única de que se mantiene aquí toda población. Los propietarios pudientes, aún no se han repuesto del déficit que en sus presupuestos produjo aquel desastre, como se ve y se palpa por múltiples manifestaciones de la vida local (...).

Pues si eso sucede a los que en el lenguaje local podríamos llamar ricos, no será menester esforzarse mucho para representar cuál será la precaria situación de los pequeños propietarios, que sólo cuentan como medio de vida el producto de sus reducidas fincas, y los jornales que en determinadas épocas de abundancia de trabajo pueden alcanzar».

Garrahou, R. 1985. pàg. 208.

Si açò ocorria a curt termini, a llarg termini l'estratègia de fer disminuir les taxes de nupcialitat seria segurament una resposta inconscient de la població llauradora.

Resumint podem dir que cap al 1910 la pressió sobre la terra havia arribat al màxim i en la dècada següent la «resposta» emigració anava a ésser inevitable, en una conjuntura econòmica internacional molt desfavorable per a la taronja, la Primera Guerra Mundial.

L'edat de matrimoniar.-

Seria el segon aspecte que voldríem encarar. És evident que l'edat de matrimoniar està directament lligada a l'aspecte anterior de la disminució continuada de les taxes de nupcialitat.

D'altra banda l'edat d'entrada de les dones al matrimoni era un mecanisme efectiu per a mantenir unes taxes altes o baixes de fecunditat: així una edat de matrimoniar baixa explicarà naturalment una forta fecunditat de la població; mentre, pel contrari, si la dona retarda llur entrada en la vida sexual reproductora les taxes de fecunditat minvaran (Martínez Carrión, 1983, pp. 140 i seg.).

El que hem fet en la nostra investigació ha estat treballar amb una mostra d'anys i calcular l'edat mitjana d'entrada al matrimoni de tots els homes i dones dels anys considerats sempre que foren les núpcies primeres; és a dir, no hem tingut present les unions en les quals un dels dos era vidu i tampoc no hem tingut en compte aquell casos en el quals algun dels dos superava els cinquanta anys. Els anys escollits han estat els acabats en u (1841/51/61/71/81/91/01) i en havent eliminat el cas dels vidus creiem que la mostra és estadísticament representativa de la tendència secular.

Els resultats són els que expressem al quadre següent:

QUADRO Núm. 14

**EDAT MITJANA DE MATRIMONIAR-SE D'HOMES I DONES A VILA-REAL
1841 - 1901**

ANY	DONES	HOMES
1841	19'7 anys	23'5 anys
1851	21'3 anys	23'9 anys
1861	20'7 anys	23'9 anys
1871	21'3 anys	24'6 anys
1881	21'8 anys	25'5 anys
1891	23'5 anys	25'8 anys
1901	23'7 anys	25'5 anys

FONT: A.P.V. Llibres de matrimonis respectius. Elaboració pròpia.

La primera observació és clara: sempre els homes superen les dones en edat, i aquesta diferència oscil·la entre els dos anys curts de 1861 o de 1901, fins als quasi quatre anys de 1841.

La segona conclusió és també força evident: en tot el període analitzat l'edat de matrimoni d'homes i de dones no deixà de créixer. Especialment significatiu el cas de les dones que dels 19'7 anys del 1841 passaren a quasi 24 anys l'Any 1901.

L'explicació d'aquesta evolució podria estar en el fet de la major esperança de vida matrimonial que la població experimentà en tot aquest període. Aquesta esperança de vida en ascens anava lligada a la disminució de les taxes de mortalitat i, òbviament, a la menor incidència de les crisis de mortalitat epidèmica. És simptomàtic com el 1841 l'edat de matrimoni fos la més baixa de totes, precisament després d'uns anys —la dècada del 1830 al 1840— en el qual les desgràcies demogràfiques sovintejaren en el poble (i també les bèl·liques), recordem per exemple el còlera del 1834, el més dur de tot el segle.

Paradoxalment, el que la població aconseguí amb aquest mecanisme fou mantenir estable el nombre de fills per família casada. Això ho podem comprovar amb el càlcul dels anomenats quocients matrimonials (Pérez García, Ardit Lucas, 1988, T. I, pàg. 217).

QUADRO Núm. 15

QUOCIENTS MATRIMONIALS A VILA-REAL. 1830-1909

Anys	Naixements	Matrimonis	Quocients
1830-39	4.056	—	—
1840-49	4.251	873	4'91
1850-59	4.308	929	4'85
1860-69	4.609	912	5'16
1870-79	4.768	890	5'52
1880-89	4.996	972	5'05
1890-99	4.869	897	4'97
1900-09	4.267	926	3'75

FONT: A.P.V. Elaboració pròpia.

NOTA: Els quocients matrimonials s'ha obtés utilitzant la fórmula $C = \frac{N^1/3 + 2 N^2/3}{M}$

C = al quocient del decenni.

N¹ = els naixements del decenni considerat.

N² = els naixements del decenni següent.

M = els matrimonis del decenni.

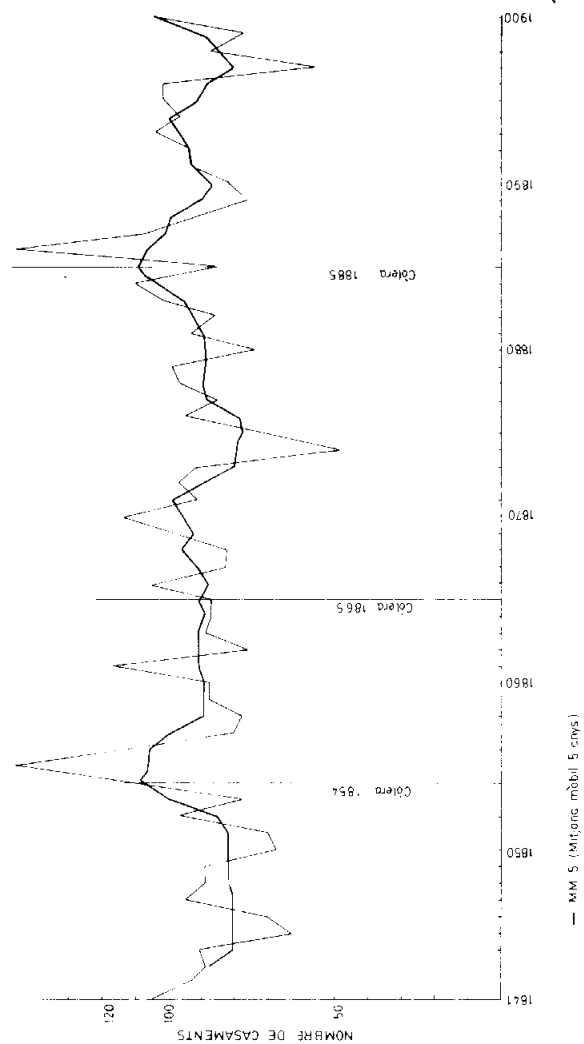
Insistim que amb el mecanisme d'augmentar l'edat de matrimoniarse el que aconseguiren fou que la pressió de la població sobre els recursos no fos absolutament brutal; encara així **cap al 1890** la solució no podia ser altra que començar a disminuir la fecunditat, com ja hem explicat en un altre lloc, és a dir, començar a controlar la natalitat: **s'iniciava així la transició demogràfica en l'aspecte de la natalitat.**

L'estacionalitat al llarg de l'any dels matrimonis.-

Hem volgut analitzar el moviment estacional anual dels matrimonis i ho hem fet per al període 1850-70. L'objectiu era comparar-ho amb els resultats de l'anàlisi de l'estacionalitat a les darreries del XVII i principi del XVIII (S. Vilanova, 1908, pàg. 51). Els resultats són els que expressen a la gràfica Núm. 19 i a la gràfica núm. 20.

GRÀFICA Núm 18

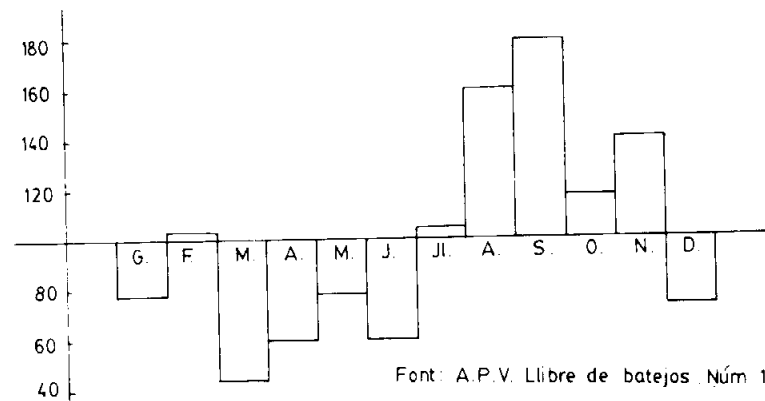
EVOLUCIÓ ANUAL DELS MATRIMONIS A VILA-REAL



GRÀFICA Núm 19

Periodicitat mensual dels matrimonis, 1677-1715.

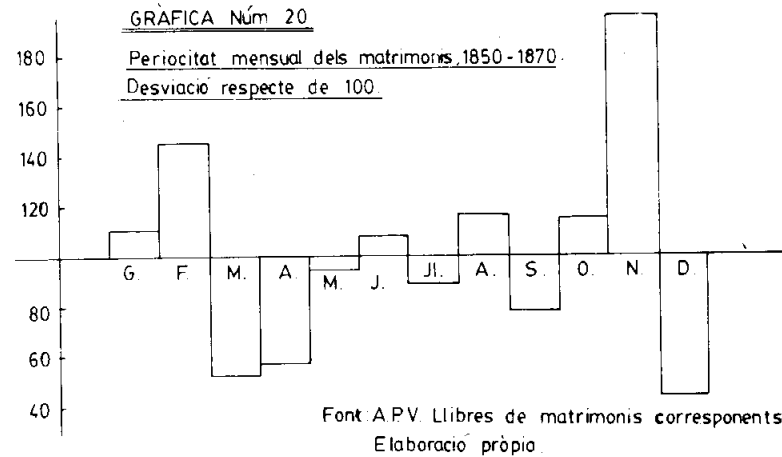
Desviació respecte de 100



GRÀFICA Núm 20

Periodicitat mensual dels matrimonis, 1850-1870.

Desviació respecte de 100



Les similituds són prou importants en dos aspectes:

— D'una banda la població segueix observant la Quaresma (per això els mesos de març i abril són minsos en casaments) i també és veritat que el més de desembre no és apreciat per a casar-se. Per això els matrimonis hom produeixen en els mesos anteriors a aquestos en què hi ha dificultats, és a dir, esdevenen en febrer i novembre.

— D'altra banda volem assenyalar una diferència important, la del mes de setembre. Si en 1700 veiem que setembre era un període molt apreciat per casar-se, ara veiem que setembre no s'utilitza o, si més no, està per sota de la mitjana. Possiblement l'explicació es trobe en la importància en aquest període cronològic (1850-70) del treball agrari de la verema que en setembre entrebancaria la celebració d'alguns casaments.

En tot cas cal assenyalar que **els factors religiosos i els factors agraris encara van marcant molt la data escollida per al matrimoni.**

V. MOVIMENTS MIGRATORIS: UNA SOCIETAT ESTABLE.

«En el conjunto español la movilidad interna de la población no aumentó significativamente hasta que empezaron a dejarse sentir los efectos de la industrialización y la urbanización, que empiezan a cobrar fuerza a partir del último cuarto del siglo XIX y sobre todo en las primeras décadas del XX. Todavía en 1877 un indicador de la movilidad interna de la población como es el porcentaje que suponen los nacidos en una provincia distinta aquella en la que son censados, alcanza tan sólo el 7'7%, y se eleva muy lentamente a partir de entonces...» (Pérez Moreda, 1984, pág. 91).

Aquesta afirmació de Pérez Moreda pot servir d'introducció a l'anàlisi dels moviments migratoris locals que pretenem fer a continuació. La societat de Vila-real en el segle XIX fou una societat estable a nivell migratori; volem dir amb això que els nivells de mobilitat no eren, ni de bon tros, comparables als que ara podem tenir. La nostra anàlisi ha anat en un doble sentit: d'una banda hem reconstruït els saldos migratoris des de 1857 (data a partir de la qual comptem amb dades absolutes de la població fiables); d'altra banda hem analitzat l'origen territorial dels matrimonis en diversos anys.

QUADRO Núm. 16

EXCEDENTS VEGETATIUS I MIGRACIÓ NETA (1857-1910)

Anys	Població pr. any	Creixement període	Pobl. teòrica darrer any	Població darrer any
1857/61	9.228	874	10.102	9.855
1861/77	9.855	2.216	12.071	11.387
1877/87	11.387	1.391	12.578	11.950
1887/1900	11.950	3.288	15.238	14.068
1900/10	14.068	1.746	15.814	15.354

Anys	Saldo migratori	% respecte any inicial
1857/61	- 247	2'67 %
1861/77	- 684	6'94 %
1877/87	- 628	5'51 %
1887/1900	- 1.170	9'79 %
1900/10	- 460	3'26 %

FONT: Censos INE i A.P.V. Elaboració pròpia.

NOTA: Ens referim al nucli de Vila-real sense les Alqueries.

En tots els períodes considerats observem que el saldo migratori fou negatiu. El poble va perdre:

247 habitants entre 1857 i 1861.

684 habitants entre 1861 i 1877.

628 habitants entre 1877 i 1887.

1.170 habitants entre 1887 i 1900.

460 habitants entre 1900 i 1910.

Ara bé, aquesta població que emigrà no suposà percentatges importants llevat del període del 1887-1900 que justament coincideix amb un creixement vegetatiu molt fort a nivell local.

Dins l'àmbit del País Valencià la migració neta també fou negativa en tots els anys esmentats, mentre la migració a Catalunya en aquests anys era ja positiva (Pérez Morada, 1984, pàg. 88).

Resumint, podem afirmar que l'economia agrària local podia oferir possibilitats de treball i de vida a la major part dels vila-realencs, **però no pas a tots**. En cinquanta tres anys (1857-1910) quelcom més de 3.000 habitants hagueren de buscar oportunitats fora del seu poble i aquesta fugida fou especialment intensa en els darrers anys del segle XIX.

No tenim notícia, i s'era difícil obtenir-la, sobre l'origen social d'aquells que patiren l'emigració; però cal suposar que serien els més pobres, jornalers sense terra o amb molt poca terra, aquells que van emigrar.

Perquè és l'accés a la propietat de la terra, pràcticament generalitzat, el que lligava la població a la seua ciutat; sabem per Concha Domingo (1983, pàg. 217) que «Vila-real alcanza ya en el siglo XIX unas cuotas de atomización

parcelaria semejantes a las actuales», com a conseqüència d'un sistema d'herència on predomina la partició igualitària i no discriminatòria per a la dona. Així en 1882 el poble té 12.712 parcel·les de les quals un 78% són menors d'una ha (12 fanecades) (C. Domingo 1983, pàg. 215). És evident que aquells que tenien molt poca terra —i per tant en la realitat eren jornalers— eren els més adients per patir l'emigració.

Una altra part de la nostra anàlisi l'hem dirigida a estudiar la possible immigració i ho hem fet analitzant les partides matrimonials de set anys concrets del segle passat; hem esbrinat així l'origen territorial dels matrimonis. Els resultats són els del quadre següent:

QUADRO Núm. 17

ORIGEN DELS MATRIMONIS A VILA-REAL EN DIVERSOS ANYS

Anys	Total	De Vila-real	D'altres llocs	De la Plana	Del País	De Fora
1841	212	190	22	15	4	3
1851	140	127	13	11	2	—
1861	234	220	14	10	2	2
1871	182	167	15	10	5	—
1881	186	180	6	5	1	—
1891	184	163	21	13	6	2
1901	246	232	14	7	7	—
Totals	1.384	1.279	105	71	27	7
%	100	92'4 %	7'6 %			

Del total d'altres llocs:

De la Plana: 67'6 %.

Del País: 25'7 %.

De Fora: 6'6 %.

FONT: A.P.V. Llibres de matrimonis corresponents. Elaboració pròpia.

Les dades són ben expressives, sols un 7'6% dels contraients no eren de Vila-real; però d'aquests que no eren del poble quasi un 70 per cent eren de la Plana (Alta i Baixa) amb predomini de gent de Castelló, Borriana, Almassora, Nules i Borriol. A banda hi hagué 27 persones que eren d'algun poble del

País Valencià i sols set persones de fora del País.

És evident que aquestes xifres ens mostren el que déiem abans, que la mobilitat interna de la població era molt escassa en una economia agrària en la qual els fenòmens d'industrialització i urbanització no s'havien encetat encara. Es tractava doncs, d'una societat molt estable en la qual els lligams migratoris ocorrien a nivell comarcal. Haurien encara de passar uns quants anys per a conèixer una mobilitat típica de país capitalista urbanitzat (dècada dels seixanta i setanta del nostre segle).

VI. EL SEGLE XIX: DE LA CRISI AL CANVI.

«Históricamente los sistemas demográficos han tendido a mantener un equilibrio entre el tamaño de la población y los recursos disponibles. Este equilibrio se mantenía bien mediante fluctuaciones de los comportamientos vitales, bien mediante procesos emigratorios: siendo más frecuente una combinación de ambos». (Sven-Reher. 1988, pág. 76).

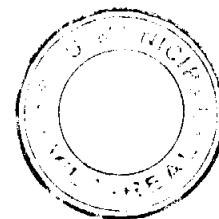
A nivell local aquest equilibri es mantingué de dues formes bàsicament diferents en el segle dinou. Fins el 1870-75, tant la natalitat com la mortalitat es mantingueren a nivells molt elevats (40 per mil la primera, 30 per mil la segona). L'equilibri entre recursos i població era molt inestable i els efectes de factors exògens com les repetides epidèmies de còlera o de xarampió obligaven la gent —encara que no fos de forma conscient— a mantenir unes taxes de fecunditat altíssimes.

Després de 1870-75 alguna cosa començà a canviar. Primer a nivell de les taxes de mortalitat; en quaranta anys, de 1870 a 1910 passarem de nivells del trenta per mil a nivells del quinze per mil. Aquesta modernització es produí més prompte que en les zones de l'interior de l'Estat i amb un paral·lelisme molt accentuat respecte a d'altres poblacions valencianes com Almassora o Vinaròs.

Mentre la mortalitat minvava, especialment per la disminució de la mortalitat infantil, la natalitat començava també a disminuir però molt més poc a poc; passarem així de nivells del quaranta per mil l'any 1870 a taxes del vint i cinc per mil l'any 1910. Aquesta diferència entre una mortalitat que disminuïa a un ritme molt fort i una natalitat que ho feia a poc a poc havia de provocar necessàriament un creixement natural molt elevat, com en efecte ocorregué.

Ara bé, si al mateix temps aquesta gent no trobava eixides econòmiques a nivell local, calia que les buscara fóra d'aquí. Però el procés emigratori es donà solament a nivells molt reduïts.

Els canvis agrícoles que el poble experimentà en aquests 40 anys claus de la nostra història (1870-1910) expliquen al nostre parer, una gran part del canvi demogràfic. Com afirma Reher (1988, pág. 65) *«en un análisis riguroso, la población ha de ser a la vez variable dependiente e independiente. Es decir, es tanto causa como consecuencia de las estructuras y coyunturas vigentes».*



La vinya en un primer moment i, especialment, la taronja a finals del segle XIX i principi de l'actual foren les «culpables» de que la gent «decidís» quedar-se al seu poble. Però al mateix temps l'existència d'una mà d'obra suficient explicà que hom pogués transformar una part important del terme en terres dedicades al tarongerar. Aquest procés de transformació agrícola (encara per estudiar en detall) queda ben palés en l'informe que el mes de març de 1907 envià la «Comunidad de Labradores de Villarreal» en resposta a una enquesta del Ministeri d'Agricultura (Garrahou, R. 1985, pàg. 210):

«Estos labradores, sin distinción de ricos y pobres, y si distinción de biera hacerse sería en favor de los pobres, en media docena de años han transformado o están transformando gran parte de la zona de secano de este término (y lo mismo sucede en otros de la región) en tierra de regadío, a merced de alumbramientos de aguas por medio de pozos, de cincuenta metros de profundidad, por término medio. Se han construido en sociedades o agrupaciones, han roturado tierras, han adquirido máquinas, han construido extensa red de regueras, y lo que antes era secano con viñas o algarrobos de escasa producción, lo han convertido con su trabajo personal, con su ejemplar laboriosidad, con la noble ambición de quien emplea sus fuerzas, en mejorar su situación, con la inacabable lucha por la vida, en tierras de regadío su gran parte plantadas de naranjos, una extensión aproximada de 600 hectáreas».

I un altre observador intel·ligent de la realitat dels seus contemporanis, Sartou escrivia en 1913:

«En 1890 se recolectaban en Villarreal 30.000 cántaros de vino, 1.000 arrobas de aceite y 85.000 de algarrobos. Estas cosechas han ido disminuyendo en progresión al aumento de las naranjas. Hoy apenas si se cosechan en el término de esta ciudad cien cahices de trigo. Resulta más conveniente comprarlo hasta de Egipto, y las tierras de pan rinden triple con las naranjas». (Geografía General del Reino de Valencia. Provincia de Castellón. pàg. 454).

No volem dir, per això, que la transformació agrícola poguera absorbir tots els excedents demogràfics que s'estaven produint. Així ja hem vist al capítol corresponent que el fenomen migratori es dona en tots els períodes considerats, però molt especialment entre 1887 i 1900 anys en els quals el poble perdé mil cent setanta persones. Però immediatament cal dir que aquests anys foren els de creixement més intens de tot el segle estudiat ací, com a conse-

qüència del manteniment d'unes elevadíssimes taxes de natalitat mentre la mortalitat ja s'havia reduït bastant.

En efecte, davant de la catàstrofe que havia suposat el còlera del 1885 la població reaccionà augmentant el nivell de la fecunditat i entre 1886 i 1891 les taxes brutes de natalitat romangueren entre el 43'4 per mil de l'any 1888 i el 39'5 per mil de l'any 1889, comportaments absolutament «primitius» (si se'n permet l'expressió) de la natalitat.

Immediatament després la natalitat començà a disminuir i alguns factors econòmics poden ajudar a comprendre el canvi. Perquè, no era solament el treball de transformació de terres i de construcció de pous, treball que utilitzava exclusivament la força dels braços, era també la manipulació del fruit (V. Abad, 1988). Aquesta manipulació de la fruita exigia una mà d'obra femenina que trobava feina als magatzems de taronja una part de l'any. El treball de la dona fora de casa segurament havia de provocar un comportament demogràfic «modernitzador» en un doble sentit:

— d'una banda podia suposar una pujada de l'edat de matrimoniarse de la dona que es casaria un poc més tard.

— d'altra banda la dona devia tenir menys fills perquè la cura dels nens petits no li permetria seguir guanyant jornal fora de casa. Aquest és un procés que tardaria encara uns quants anys a fer-se evident. Com afirmen Burriel i Castelló «a partir de 1900 la natalidad valenciana se sitúa hasta 1936 siempre por debajo de la española, primero tímidamente —menos de un punto hasta 1903—, más de un punto a partir de 1906, más de tres desde 1909, manteniéndose ya entre tres y seis puntos por debajo hasta 1936.

El descenso es permanente y pronunciado: 35'36 ‰ en 1902, 26'26‰ en 1911. Es el gran salto que arranca al País Valenciano de las fecundidades preindustriales: en nueve años, una reducción de nueve puntos, un 25%» (Burriel, Castellón, 1988. pàg. 618).

I Vila-real seguí exactament aquest comportament amb una natalitat del 30'94 per mil en el quinquenni 1901-05 i del 26'2 per mil en el quinquenni 1906-10.

Les relacions entre economia local i demografia són, evidentment, complexes; aquí i a tot arreu i el que fem és sols un intent d'aproximació interpretativa, en una primera via.

El fet cert és que taxes de natalitat del 25 per mil en les primeries del nostre segle no són ja taxes naturals de reproducció. Si, a més tenim en compte una estructura poblacional força jove haurem de concloure que la gent practi-

cava ja algun tipus de control de natalitat en aquests moments. Aquest control de la reproducció es produïa de la forma més fàcil en una societat agrària i era posant en marxa la disminució de la nupcialitat com a conseqüència directa de l'augment de l'edat de matrimoni tant dels homes com de les dones.

Pel que respecta a la mortalitat hem vist com a principi del segle XX les taxes brutes eren ja molt baixes. Aquest fet s'explica, en part, per l'estructura d'una població que era molt jove. La mortalitat infantil, per la seva banda, havia arribat cap al 1910 a nivells del 110 per mil, normals en el context valencià i baixos en el context del conjunt espanyol; però la mortalitat dels nens d'un a quatre anys era encara molt elevada i fins i tot ultrapassava la mortalitat infantil (125 per mil en la dècada 1900-09).

Una volta se superaven els entrebancs de la mortalitat a les edats més baixes les possibilitats d'arribar a viure fins a edats avançades eren grans. L'estructura de la propietat, molt repartida, i que feia possible a moltes famílies l'accés a la terra (Concepció Domingo, 1983, pp. 215 i 226) explica que l'alimentació fora equilibrada perquè l'autoconsum seguia present entre les classes agràries populars.

Ara bé, cap als anys en què fem acabar aquest estudi, és a dir en el quinquenni 1905-10, la conjuntura econòmica començava a mostrar certes debilitats. De fet, la dependència respecte al monocultiu taronger començava a ésser excessiva i si la situació internacional s'agreujava (com així ocorregué als anys de la Gran Guerra) la gent tindria problemes i greus.

Gràcies a Concha Domingo (1983, pàg. 31) coneixem l'evolució de l'ocupació de les terres conreades al nostre poble:

QUADRO Núm. 18

SUPERFÍCIE GENERAL CONREADA A VILA-REAL

Anys	Hectàrees	%
1566	3.166	46'6
1675	3.274	48'2
1786	3.481	56'6
1882	5.749	84'7
1980	5.731	84'4

El màxim històric d'ocupació agrària del terme local s'assolirà l'any 1882, amb un 85% del terme posat en conreu. Des d'aquest moment la població

no pot mantenir ritmes de creixement tan forts com havia ocorregut fins aleshores (amb economies agrícoles evidentment) i així hom ha de triar per una d'aquestes dues solucions:

- o controlar els naixements.
- o bé optar per la via de l'emigració.

O per totes dues coses a la vegada. Entre 1880-1910 la disminució de la nupcialitat es farà evident; però cap al 1910 aquesta solució ja no dóna per a més i l'emigració s'imposa. En la dècada del 10 al 20 del nostre segle el poble perdrà en nombre absolut quasi mil habitants (cal esmentar que és l'única dècada en què açò ocorre entre 1850 i ara mateix); i encara que mencionem la crisi provocada per la grip del 1918, la famosa «cucaratxa», aquesta sols provocà directament 102 morts (Patuel-Obiols, 1987), molt menys que qualssevol de les crisis del segle anterior estudiades en aquesta anàlisi.

Així l'emigració s'imposà i ho féu cap a terres catalanes especialment; de fet el 1920 de residents a Catalunya que foren de les comarques de Castelló en figuren als censos 37.960 (Cabrè i Pujadas, 1989, pàg. 26); molts d'ells lògicament eren del nostre poble.

Com veiem les relacions, implicacions i lligams entre canvi demogràfic i canvi econòmic no són fàcils d'esbrinar. Aquesta no preten ésser una anàlisi definitiva, però creiem que pot servir per iniciar una possible explicació dels canvis ocorreguts a nivell local des del punt de vista demogràfic i, en certa mesura també, econòmic al llarg del segle XIX i primers anys del segle XX. Som conscients que l'explicació no estarà completa fins que no estiga analitzada també l'evolució del segle vint.

No voldríem, però, acabar aquestes reflexions sense mencionar que al darrere d'aquests números freds que hem vist, sempre trobem persones, famílies, dones, homes i nens; drames familiars quan la mort es presenta i alegries quan naix un infant. Tots ells han estat els nostres avantpassats immediats i a tots ells els devem el nostre treball.

Vila-real. Estiu 1989

ÍNDEX DE QUADROS

QUADRO Núm.	1. Població comparada de Vila-real i del País Valencià. 1787-1920.
QUADRO Núm.	2. Taxes brutes de natalitat, mortalitat i creixement vegetatiu. Anys 1878-1900.
QUADRO Núm.	3. Sèries decennals de batejos a Vila-real. 1800-1910.
QUADRO Núm.	4. Evolució de les taxes brutes de natalitat i mortalitat de Vila-real i Almassora. 1861-1910.
QUADRO Núm.	5. Sèries decennals de defuncions 1817-1910.
QUADRO Núm.	6. Taxes brutes de mortalitat quinquennals a Vinaròs, Vila-real i Almassora. 1856-1910.
QUADRO Núm.	7. Taxes brutes de mortalitat a Catalunya, Espanya i Vila-real. 1901-1910.
QUADRO Núm.	8. Classificació de les defuncions a Vila-real per tipus de malalties. 1846-1870.
QUADRO Núm.	9. Importància de les malalties infeccioses segons grups. 1846-1870.
QUADRO Núm.	10. Mortalitat infantil de menors d'un any a Vila-real. 1836-1910.
QUADRO Núm.	11. Mortalitat infantil de menors d'un any a diversos llocs d'Espanya. 1850-1909.
QUADRO Núm.	12. Mortalitat infantil de menors d'un any i de 1/4 anys a Vila-real entre 1890 i 1909.
QUADRO Núm.	13. Evolució de les taxes brutes de nupcialitat a Vila-real. 1841-1910.
QUADRO Núm.	14. Edat mitjana de matrimoni a Vila-real. 1841-1901.
QUADRO Núm.	15. Quocients matrimonials a Vila-real. 1840-1909.
QUADRO Núm.	16. Excedents vegetatius i migració neta (1857-1910).
QUADRO Núm.	17. Origen dels matrimoniats a Vila-real en diversos anys.
QUADRO Núm.	18. Superfície general coreada a Vila-real. 1566-1980.

ANNEX ESTADÍSTIC: TAULES

TAULA Núm. 1

INDICADORS DEMOGRÀFICS: 1800-1856

ANY	POBL.	NAIXEM.	TBN‰	DEF.	TBM‰	TCVeq.‰
1800	7500	345	46 ‰			
1801		370				
1802		321				
1803		349				
1804		338				
1805		366				
1806		334				
1807		376				
1808		361				
1809		407				
1810		339				
1811		333				
1812		267				
1813		286				
1814		456				
1815		349				
1816		318				
1817		383		241		
1818		344		244		
1819		346		247		
1820		382		356		
1821		386		270		
1822	7.903 (Miñano)	361		315		
1823		330		298		
1824		395		248		
1825		451		270		
1826		441		265		

1827	421	203
1828	424	302
1829	411	433
1830	426	303
1831	415	247
1832	404	269
1833	404	327
1834	418	748
1835	386	428
1836	447	288
1837	414	334
1838	362	301
1839	380	293
1840	365	261
1841	447	335
1842	472	275
1843	403	219
1844	8.207 (Madoz)	411 308
1845	429	266
1846	451	253
1847	373	276
1848	410	437
1849	490	254
1850	391	232
1851	384	274
1852	376	276
1853	481	385
1854	400	605
1855	391	296
1856	454	294

Cr. dem.

Còlera
Còlera

Còlera

TAULA Núm. 2
INDICADORS DEMOGRÀFICS: 1857-1910

ANY	POBL. (S. Alqu.)	NAIXEM.	TBN‰	DEF.	TBM‰	TCVeq.‰
1857	9.228	405	43'8	363	39'3	4'5
1858	9.474	511	53'9	265	27'9	26
1859	9.718	515	52'9	271	27'8	25'1
1860	9.830	462	47	350	35'6	11'4
1861	9.855	498	50'5	226	22'9	27'6
1862	9.997	443	44'3	258	25'8	18'5
1863	10.074	429	42'5	309	30'6	11'9
1864	10.288	529	51'4	272	26'4	25
1865	10.043	433	43'1	635	63'2	20'1
1866	10.129	487	48	358	35'3	12'7
1867	10.358	484	46'7	212	20'4	26'3
1868	10.293	391	37'9	413	40'1	2'2
1869	10.339	453	43'8	364	35'2	8'6
1870	10.484	480	45'7	295	28'1	17'6
1871	10.609	483	45'5	312	29'4	16'1
1872	10.747	498	46'3	317	29'4	16'9
1873	10.880	477	43'8	301	27'6	16'2
1874	10.978	470	42'8	329	29'9	12'9
1875	11.020	464	42'1	379	34'3	7'8
1876	11.219	490	43'6	248	22'1	21'5
1877	11.387	460	40'3	253	22'2	18'1
1878	11.552	484	41'8	256	22'1	19'7
1879	11.639	462	39'6	312	26'8	12'8
1880	11.789	503	42'6	290	24'5	18'1
1881	11.941	460	38'5	245	20'5	18
1882	11.887	496	41'7	487	40'9	0'8
1883	12.068	539	44'6	295	24'4	20'2

1884	12.220	475	38'8	260	21'2	17'6
1885	11.758	505	42'9	904	76'8	- 33'9
1886	11.820	486	41'1	361	30'5	10'6
1887	11.950	508	42'5	317	26'5	16
1888	12.256	533	43'4	227	18'5	24'9
1889	12.416	491	39'5	331	26'6	12'9
1890	12.607	515	40'8	375	29'7	11'1
1891	12.873	535	41'5	240	18'6	22'9
1892	13.039	416	31'9	221	16'9	15
1893	13.127	495	37'7	378	28'8	8'9
1894	13.365	528	39'5	261	19'5	20
1895	13.496	472	34'9	312	23'1	11'8
1896	13.656	493	36'1	304	22'2	13'9
1897	13.869	522	37'6	280	20'1	17'5
1898	13.989	411	29'3	262	18'7	10'6
1899	14.125	482	31'7	317	22'4	11'7
1900	14.068	454	32'2	484	34'4	-2'2
1901	14.269	467	32'7	220	15'4	17'3
1902	14.389	438	30'4	272	18'9	11'5
1903	14.619	499	34'1	223	15'2	18'9
1904	14.726	410	27'8	257	17'4	10'4
1905	14.838	441	29'7	283	19	10'7
1906	14.901	398	26'7	289	19'4	7'3
1907	15.041	416	27'6	230	15'2	12'4
1908	15.137	396	26'1	254	16'8	9'3
1909	15.209	348	22'8	230	15'1	7'7
1910	15.354	427	27'8	236	15'3	12'5

FONT: A.P.V. Llibres de registres parroquials corresponents. Elaboració pròpia.

TAULA Núm. 3
MORTALITAT INFANTIL DE MENORS D'UN ANY

Any	Nombre de morts menors un any	Nombre de batejos	T. Mort. Infantil ‰
1836	75	447	167'7
1837	100	414	241'5
1838	59	362	162'9
1839	65	380	171'-
1840	70	365	191'7
Mitjana 1836/40 186'9‰			
1846	64	451	141'9
1847	65	373	174'2
1848	81	410	197'5
1849	65	490	132'6
1850	55	391	140'6
Mitjana 1846/50 157'3‰			
1851	51	384	132'8
1852	45	376	119'6
1853	92	481	191'2
1854	68	400	170'-
1855	61	391	156'-
Mitjana 1851/55 153'9‰			
1856	86	454	189'4
1857	89	405	219'7
1858	77	511	150'6
1859	74	515	143'6
1860	119	462	257'-
Mitjana 1856/60 192'1‰			
1861	72	498	144'5
1862	76	443	171'5
1863	137	429	319'3
1864	112	529	211'7
1865	134	433	309'4
Mitjana 1861/65 231'2‰			

1866	129	487	264'8
1867	64	484	132'2
1868	126	391	322'2
1869	109	453	240'6
1870	81	480	168'7
Mitjana 1866/70 225'7‰			
1871	98	483	202'-
1872	124	498	248
1873	120	477	251
1874	135	470	287
1875	132	464	284
Mitjana 1871/75 254'4‰			
1876	112	490	228'5
1877	95	460	206'5
1878	79	484	163'9
1879	171	462	370'1
1880	65	503	129'4
Mitjana 1876/80 219'6			
1881	63	460	136'9
1882	73	496	147'1
1883	73	539	135'4
1884	56	475	117'8
1885	78	505	154'8
Mitjana 1881/85 138'4			
1886	64	486	131'6
1887	74	508	145'6
1888	52	533	97'5
1889	88	491	179'2
1890	59	515	114'5
Mitjana 1886/90 133'6			
1891	64	535	119'6
1892	49	416	117'7
1893	55	495	111'1
1894	55	528	104'1
1895	64	472	135'5
Mitjana 1891/95 117'6			

1896	67	493	135'9
1897	61	522	116'8
1898	53	411	128'9
1899	56	482	116'1
1900	16	454	211'4
Mitjana 1896/1900 141'8			
1901	58	467	124'1
1902	60	438	136'9
1903	45	499	90'1
1904	58	410	141'-
1905	43	441	97'5
Mitjana 1901/05 117'8			
1906	47	398	118'-
1907	48	416	115'3
1908	40	396	101'-
1909	30	348	86'2
1910	41	427	96'-
Mitjana 1906/10 103'3			

FONT: A.P.V. Llibres de registres corresponents.

Elaboració 1850-90: BERNAT i altres, treball de curs sense pub.

Resta dels anys, elaboració pròpia.

TAULA Núm. 4

EVOLUCIÓ NOMBRE ABSOLUT DE MATRIMONIS A VILA-REAL

Any	Casaments	MM5	Any	Casaments	MM5
1841	106		1846	70	81
1842	94		1847	95	81
1843	89	88	1848	89	82
1844	91	81	1849	89	82
1845	63	81	1850	68	82

1851	70		82	1881	93		90
1852	96		85	1882	86		93
1853	78		100	1883	102		95
1854	113		109	1884	110		106
1855	146		106	1885	86		110
1856	113		106	1886	146		108
1857	80		100	1887	107		101
1858	78		89	1888	92		100
1859	87		89	1889	76		90
1860	87		89	1890	83		87
1861	117		91	1891	92		93
1862	76		91	1892	94		94
1863	89		91	1893	104		97
1864	87		88	1894	97		100
1865	87		90	1895	102		92
1866	105		88	1896	102		89
1867	83		91	1897	57		81
1868	82		96	1898	88		86
1869	99		93	1899	78		90
1870	113		96	1900	105		105
1871	91		98	1901	123		106
1872	97		88	1902	132		106
1873	92		80	1903	93		97
1874	49		80	1904	80		87
1875	71		78	1905	56		77
1876	95		79	1906	77		79
1877	86		89	1907	82		78
1878	97		90	1908	94		84
1879	99		89	1909	84		
1880	74		89	1910	86		

FONT: A.P.V. Elaboració pròpia

MM5: Mitjana mòbil cinc anys

TAULA Núm. 5

**NOSOLOGIA DE LA MORTALITAT GENERAL
(RESPECTE DE LES DEFUNCIONS AMB CAUSA)**

	1846-1850	1851-1855	1856-1860	1861-1865	1866-1870
I. MALALTIES INFECCIOSES	1.109 (82%)	933 (91%)	1.083 (86%)	642 (91%)	463 (87%)
I.a. Trameses per aigua i aliments	130	483	150	510	135
Febre gàstrica	—	1	—	—	—
Còlera	—	387	—	332	—
Còlic	9	36	17	3	4
Dentició	1	—	39	61	81
Diarrea	—	1	27	67	40
Disenteria	119	40	65	47	10
Estòmac/Inflamació ventre	1	—	1	—	—
«Pujos»	—	18	1	—	—
I.b. Trameses per aire	203	29	128	132	300
Asma de pit	38	19	24	104	68
Costipat	7	4	2	—	—
Grip	10	—	—	—	—
«Garrotillo»	6	—	—	—	1
Pallola o Xarampió	125	—	55	21	183
Pulmonia	2	3	2	—	—
Tisi	1	3	5	—	—
Tos	1	—	1	—	—
Verola o Pigota	4	—	31	—	29
Vòmit de sang/ «Hemoptisis»	9	—	2	—	—
Respiratòria	—	—	6	7	19
I.c. Altres infeccions	776	421	805	—	28
Febre	400	300	539	—	5
Erisipela	6	2	15	—	—
Herpes	—	—	1	—	—
Inflamació/«Cefalitis»	73	26	61	—	23
Mal d'orina	—	—	1	—	—
«Obceso de pecho»	—	—	2	—	—
Esglai («Pasmo»)	264	64	178	—	—
Postula maligna	1	—	—	—	—
Terçana/Quartana/ Paluquisme	31	29	8	—	—

TAULA Núm. 5. Continuació

NOSOLOGIA DE LA MORTALITAT GENERAL
(RESPECTE DE LES DEFUNCIONS AMB CAUSA)

	1846-1850	1851-1855	1856-1860	1861-1865	1865-1870
II. MALALTIES NO					
INFECCIOSES	68(5%)	41(4%)	91(7%)	36 (5%)	61 (11%)
Apoplexia	23	10	16	—	36
Atac cerebral	1	—	12	—	12
Atac histèria	—	—	1	—	—
Atac de pit/Angina	1	1	7	—	1
Càncer	3	2	3	—	—
Gelosia («Celos»)	—	2	2	—	—
Diabetis	1	—	2	—	—
Frenesia	1	—	1	—	—
Insult	7	8	5	—	—
Mal de cor	1	2	4	—	—
Mort violenta	19	10	26	8	6
Nervis	1	—	1	—	—
«Opilat»/Hidropesia	3	1	2	2	—
Palpitacions		1			
«Perlesia»			1		
Reuma	6	4	1		
Vellesa	1	—	7	17	6
Neuràlgica				9	

III. Malalties dubtoses entre infeccions i no infeccions.

32 (2%)	7 (0'7%)	36 (3%)	23 (3%)	1 (0'2%)
---------	----------	---------	---------	----------

Mal de cap	2	1			
Flat	2				
Fluix de sang	2		1		
Ictèricia	5	1	4		
Cirurgia	13				
Paràlisi	1				
Part	7	4	29	23	1
Retenció d'orina	—	1	2	—	—
IV. No classificables	146 (11%)	43(4'3%)	42 (4%)	—	7 (1'8%)
Dolor	1	4	2		
«Esterico canendo»			2		
Inflament («Hinchazón»)	106	35	35		3
Inapetència	25	2	1		2
Mort sobtada	8	2	1		2
No mamar			1		
Vòmit	3				
Singlot	1				
«Esquino»	1				
«Propesia»	1				
TOTAL	1.355	1.024	1.252	701	532

FONT: A.P.V. Llibres parroquials corresponents. Elaboració pròpia.

FONTS

Arxiu Parroquial de Vila-real

Libres de Batejos

- Libro 7.º de Bautismos. Desde Junio de 1800 a Abril de 1813. 24'5 cm. x 35'5 cm. 362 pp. i inclou «Índice de bautismos».
- Libro 8.º de Bautismos. De 27 de Abril de 1813 a 29 de Dic. 1820. 26 cm. x 36 cm. 189 pp.
- Libro 9.º de Bautismos. De 2 de Enero de 1821 a 31 de Dic. 1827. 22 cm. x 31 cm. 371 pp.
- Libro 10.º de Bautismos. De 1 de Enero de 1828 a 22 de Nov. 1831. 22 cm. x 30'5 cm. 429 pp. i inclou «Índice de bautismos».
- Libro 11.º de Bautismos. De 24 de Nov. 1831 a 6 de Nov. 1834. 22 cm. x 32 cm. 117 pp.
- Libro 12.º de Bautismos. De 1 de Enero de 1835 a 22 de Feb. 1841. 22 cm. x 30'5 cm. 462 pp.
- Libro 13.º de Bautismos. De 4 de Enero 1841 (repeteix els que ja estaven inscrits al llibre anterior des de principi de l'any) a 1 de Feb. de 1844. Utilitza impresos amb formulari del Registre Civil. 21'5 cm. x 31 cm. Sense paginar.
- Libro 14.º de Bautismos. De 1 de Feb. 1844 a 31 Oct. 1851. 23 cm. x 34'5 cm. 401 pp. i inclou «Índice de bautismos».
- Libro 15.º de Bautismos. De 2 de Nov. de 1851 a 29 Dic. 1854. Inclou Llibre quart de matrimonis i llibre quart de defuncions. 23 cm. x 32'5 cm. Sense paginar.
- Libro 16.º de Bautismos. De 2 de Enero de 1855 a 31 de Dic. 1858. 23 cm. x 32'5 cm. Sense paginar.
- Libro 17.º de Bautismos. De 1 de Enero de 1859 a 20 de Jun. 1864. 22 cm. x 32 cm. 931 pp. més 1.
- Libro 18.º de Bautismos. De 22 de Junio de 1864 a 15 de Octubre 1870. 22 cm. x 32 cm. 500 pp.
- Libro 19.º de Bautismos. De 17 de Octubre 1870 a 27 Agosto 1874. 23 cm. x 32'5 cm. 303 pp.
- Libro 20.º de Bautismos. De 27 Agosto 1874 a 28 Agosto 1877. 22'5 cm. x 32 cm. 171 pp. i inclou «Índice de bautismos».
- Libro 21.º de Bautismos. De 12 de Setembre 1877 a 29 Dic. 1880. 22 cm. x 32'5 cm. 302 pp.
- Libro 22.º de Bautismos. De 1 de Enero 1881 a 13 de Nov. 1884. 22 cm. x 32 cm. 399 pp.
- Libro 23.º de Bautismos. De 16 de Nov. 1884 a 11 Oct. 1888. 23 cm. x 33 cm. 400 pp.
- Libro 24.º de Bautismos. De 12 Oct. 1888 a 2 de Oct. 1892. 23 cm. x 33 cm. 401 pp.
- Libro 25.º de Bautismos. De 3 Oct. 1892 a 31 Dic. 1897. 23 cm. x 33 cm. 486 pp.
- Libro 26.º de Bautismos. De 1 de Enero 1898 a 15 de Dic. 1902. 23 cm. x 30'5 cm. 464 pp.
- Libro 27.º de Bautismos. De 21 de Dic. de 1902 a 14 de Julio 1907. 21'5 a 31 cm. 385 pp.
- Libro 28.º de Bautismos. De 14 de Julio 1907 a 14 Oct. 1912. 22 cm. x 32 cm. 325 pp.

Libre de visites pastorals. De 1783 a 1966. Sense paginar. 22 cm. x 32 cm.

Llibres de defuncions.

- «Índice de matrimonios y defunciones. 1815-1886». 22 cm. x 31'5 cm. Sense paginar.
- Libro 1.º de Defunciones. De 23 Nov. 1831 a 13 de feb. 1841. 21'5 cm. x 32'5 cm. 193 pp.
- Libro 2.º de Defunciones. Del 1 de Enero de 1841 a 6 de Dic. 1843. Repeteix els ja inscrits al llibre anterior des de principi de l'any i utilitza impresos amb formulari del Registre Civil. 21'5 cm. x 31'5 cm. Sense paginar.
- Libro 3.º de Defunciones. De 7 Dic. 1843 a 31 Oct. 1851. 23 cm. x 34'5 cm. 180 pp.
- Libro 4.º de Defunciones. S'inclou amb llibre 15 ó de Batejos.
- Libro 5.º de Defunciones. De 1 de Enero de 1855 a 30 de Dic. 1858. 23 X 33 cm. 146 pp.
- Libro 6.º de Defunciones. De 1 de Enero de 1859 a 21 de Mayo 1866. 22 cm. x 32 cm. 657 pp.
- Libro 7.º de Defunciones. De 21 de mayo de 1866 a 26 de Dic. 1877. 22 x 33 cm. 401 pp.
- Libro 8.º de Defunciones. De 29 de Dic. 1877 a 14 de Junio 1885. 22'5 cm. x 33 cm. 301 pp.
- Libro 9.º de Defunciones. Del 14 de Junio de 1885 a 15 de Nov. 1890. 22 cm. x 33 cm. 306 pp.
- Libro 10.º de Defunciones. De 18 de Nov. 1890 a 18 de Abril 1897. 22 cm. x 32 cm. 301 pp.
- Libro 11.º de Defunciones. De 17 de Abril 1897 a 18 de Marzo 1903. 22 cm. x 32 cm. 299 pp.
- Libro 12.º de Defunciones. De 22 de marzo de 1903 a 31 de Dic. 1911. 21 cm. x 32 cm. 298 pp.

Llibres de casaments.

Els llibres Núm. 1 i 2 no existeixen.

- Libro 3.º de matrimonios. De 1 de Enero 1841 a 23 de Oct. 1851. 21'5 x 31'5 cm. sense paginar.
- Libro 4.º de matrimonios. S'inclou al llibre 15º de Batejos.
- Libro 5.º de matrimonios. De 7 de Enero de 1855 a 25 de Dic. 1858. 23 cm. x 32'5 cm. Sense paginar.
- Libro 6.º de matrimonios. De 8 de Enero de 1859 a 3 Oct. 1866. 22 cm. x 32 cm. 278 pp.
- Libro 7.º de matrimonios. De 6 de Oct. de 1866 a 7 de Junio 1883. 23 cm. x 33 cm. 248 pp.
- Libro 8.º de matrimonios. De 7 de Junio de 1893 a 24 de Nov. 1894. 22 cm. x 32'5 cm. 246 pp.
- Libro 9.º de matrimonios. De 7 de Enero de 1895 a 7 de Oct. 1904. 22 cm. x 32 cm. 207 pp.
- Libro 10.º de matrimonios. De 8 de Oct. de 1904 a 30 de Dic. 1917. 22 cm. x 31'5 cm. 266 pp.

Libre de l'ajuda de Parròquia de la Sang.

- Bautismos desde 16 de Junio 1908 a 1 de Dic. 1932. 22 cm. x 31 cm. 177 pp.
- Defunciones desde 10 de Junio 1908 a 11 de Sept. 1943. 22 cm. x 31 cm. 120 pp.
- Matrimonios desde 17 de Agosto de 1908 a 28 de Abril de 1944. 22 cm. x 31 cm. 77 pp.

Arxiu Municipal de Vila-real

Padrons de població: En primer lloc figura el nombre del doc.

- 1438-1440. Empadronamiento de Villarreal. 1850-52.
- 1443-1448. Empadronamiento de Villarreal. 1856-61.
1449. Empadronamiento de Villarreal. Tomo I. 1888.
- 1451-54. Padrón de vecinos de Villarreal. 1892-95. Cartó 310 x 325.
1455. Rectificación del padrón de vecinos de Villarreal. 1896. Paper 310 x 220.
- 1456-58. Padrón de vecinos de Villarreal. 1898-1900.

BIBLIOGRAFIA

- ABAD, V.: «La Taronja. 1781-1939». IVEI, València, 1987.
- ARDIT, M.: «Història dels Països Catalans», Barcelona, EDAHASA, 1980.
- AA. VV.: «Nuestra Historia», T. V, VI, València, Mas Ivars editores, 1980.
- BADENES, M.; BERNAT, J.: «Epidemias y hambre en la crisis del «Antiguo Régimen» valenciano. Estudio demográfico (1808-1814)». *Estudis d'Història Contemporània del País Valencià*, pp. 115-136-1980.
- BADENES, M.; BERNAT J.: «Cronología, intensidad y extensión de las crisis demográficas en el País Valenciano (siglos XVII-XIX)». Dins «*Estudis sobre la població del País Valencià*». València, 1988.
- BAILA PALLARES, M. A.: «Una aportació a l'Estudi del procés de transició demogràfica al País Valencià: el cas de Morella (Els Ports)». Dins *Estudis sobre la població del País Valencià*. València, 1988.
- BAILA PALLARES, M. A.: «Dinámica y estructura de la población de Vinaròs (1857-1981)». Ajuntament de Vinaròs, 184 pp.
- BELANDO CARBONELL, S.: «Estudio demográfico de Monovar (siglos XVI-XX)». Universidad de Alicante. Alicante, 1980.
- BERNAT, J. F.: «Crisi de mortalitat, actuacions i conseqüències». Premis Ciutat de Vila-real. Public. de l'Il·lustríssim Ajuntament. 1986.
- BERNAT, J. F.; ESTEVE, T.; MEZQUITA, P.; MOR, D.: «Evolución demográfica de Villarreal: 1850-1890». Treball de curs, sense publicar.
- BERNAT i MARTI, J. S.: «Problemática de un núcleo rural valenciano», Castelló, Diputació de Castelló, 1986.
- BURRIEL, CASTELLO, J. E.: «La transición demográfica en el País Valenciano». Dins «*Estudis sobre la població del País Valencià*». València, 1988.
- CABRE, PUJADAS: «La població: immigració i explosió demogràfica». Dins «*Historia Econòmica de la Catalunya Contemporània*». T.V. Barcelona, 1989.
- CASTILLO OLIVARES i VINAL, T.: «El comportamiento de la mortalidad en los inicios de la transición demográfica. (Aproximación al caso del Bajo Segura, 1850-1935)». Dins «*Estudis sobre la població del País Valencià*». València, 1988.
- DIAZ NICOLAS, J.: «La transición demográfica en España». *Revista de Estudios Sociales*, Madrid, 1971.
- DOMINGO PEREZ, C.: «La Plana de Castellón. Formación de un paisaje agrario mediterráneo». Caja de A. y M. P. de Castellón. Castellón, 1983.
- GARRABOU, R.: «Un fals dilema: modernitat o endarreriment de l'agricultura valenciana. 1850/1900». IVEI, València, 1985.
- HENRY, L.: «Manual de demografía histórica», Barcelona, Crítica, 1983.
- LEGUINA, J.: «Fundamentos de demografía». Madrid, S. XXI, 1973.
- LIVI-BACCI, M.: «Ensayo sobre la historia demográfica europea». Barcelona, Ariel, 1987.
- LIVI-BACCI, M.: «Fertility and nupciality changes in Spain from the late 18 th to the early 20 th century». *Population Studies*, 22,1. pp. 83-102. 1968 (març).

- MARTINEZ CARRION, J. M.: «La población de Yeste en los inicios de la transición demográfica. 1850-1935». Albacete. C.S.I.C. 1983.
- MEZQUITA I BROCH, P.: «Estudi demogràfic de Vila-real al llarg del decenni 1850-59». dins «*Primer Congrés d'Estudis d'Història de la Plana*». Castelló, 1987.
- MUNDINA, B.: «Historia, Geografía y Estadística de la Provincia de Castellón». Caja de A. y M. P. de Castellón. Castellón, 1988.
- NADAL, J.: «La población española». Barcelona, Ariel, 1976.
- OBIOL, E.: «Colera nostras. Una aproximació al còlera de l'any 1885 a la ciutat de Vila-real». Premis Ciutat de Vila-real, 1984. Publicacions de l'Il·lustríssim Ajuntament.
- PATUEL CHUST, P.; OBIOL MENERO, E.: «La gripe de 1918 en Vila-real. Reconstrucción temporal y análisis demográfico». BSCC. Enero-Marzo, 1987.
- PEREZ GARCIA, J. M.; ARDIT LUCAS, M.: «Bases del crecimiento de la población valenciana en la Edad Moderna». Dins: *Estudis de la població del País Valencià*. València, 1988.
- PEREZ GARCIA, J. M.: «La demografía valenciana de los siglos XVII y XVIII». Historia del pueblo valenciano. LEVANTE. Tomo II. pàg. 513-522. València, 1989.
- PEREZ J. M. i GIMENO, C.: «La población de Almassora (1871-1970)». *Centre d'Estudis de la Plana*. N.º 5. Gener-Març 1986.
- PEREZ MOREDA, V.: «Las crisis de mortalidad en la España interior, siglos XVI-XX». Madrid, 1980.
- PEREZ MOREDA, V.: «La evolución demográfica española en el siglo XIX (1797-1930): tendencias generales y contrastes regionales», en SIDES, L'Evoluzione demografica del l'Italia nel secolo XIX, Bolonia, 1984.
- PRESSAT, R.: «Introducción a la demografía», Barcelona, Ariel, 1981.
- REHER, David-Sven: «Familia, población y sociedad en la provincia de Cuenca. 1700-1970». S. XXI, CIS, Madrid, 1988.
- ROMERO DE SOLIS, P.: «La población española en los siglos XVIII y XIX». Madrid S. XXI, 1973.
- SARTHOU CARRERES, C.: «Geografía General del Reino de Valencia. Provincia de Castellón». Caja de A. y M. P. de Castellón. Castellón, 1989.
- TRAVER, B.: «Historia de Villarreal», Villarreal Est. Tipográfico de Juan Botella, 1909.
- VILANOVA AÑO, S.: «Gent d'ahir. Evolució demogràfica de Vila-real de la fundació a la Guerra del Francès». Publicacions de l'Il·lustríssim Ajuntament de Vila-real, 1988.
- WRIGLEY, E. A.: «Historia y población». Barcelona. Crítica, 1985.

Aquest llibre
«Vida i mort a Vila-real en el
segle XIX», s'acabà d'imprimir
als obradors de Sichert a Vila-real
el dia 25 de juliol de 1990,
festivitat de Sant Jaume apòstol.